MELVILLE

BARTLEBY

Çeviren:
Lale Eren

Cumhuriyet

Bu kitap Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi için özel olarak çevrilmiştir.

Yayına hazırlayan : Egemen Berköz
Dizgi : Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı : Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Şubat 2000

HERMAN MELVILLE

BARTLEBY

İngilizceden çeviren:
Lale Eren

75. yıl coşkusuyla...

HERMAN MERVİLLE
VE 'BARTLEBY' ÜZERİNE...

1819-1891 yılları arasında yaşamış olan büyük Amerikan yazarı Herman Melville'in 'Bartleby' adlı öyküsü, 1856 yılından çıkan *The Piazza Tales* (Meydan Öyküleri) albümünden alınmıştır. 'Yazıcı Bartleby' diye de bilinen öykü ilk kez 1853 yılında, New York'ta basılan *Putnam's Monthly Magazine*'de çıkmıştı.

Öykü, 19. yüzyıl ortalarında New York'ta, sürekli para üretilen ve iş dünyasının yüreğinin attığı yerde, Manhattan'da geçiyor; iş hayatının hareketli akışı içinde, bir hukuk bürosunda yazıcı olarak çalışmak üzere işe alınan gizemli, hatta anlaşılması pek de olası olmayan bir adam, patronunu, insanda bulunması gerekli insan sorumluluğu, vicdan, ahlâk üstüne kendini sorgulamaya yöneltiyor.

Melville'in kendine özgü süslü anlatımıyla karşılıklı konuşma havası içinde gelişen öykü, gözleri önüne yavaş yavaş serilen sıradışı bir olayı, sevecen yüreğinin tüm iç-

tenliğiyle aktaran bir gözlemci konumundaki öykü kahramanlarından birinin ağzından nakliediliyor.

Melville'in, çok uzun cümleleri, parantezleri, kendine özgü noktalamasıyla oyuncaklı, süslü anlatım biçimini özüne sadık kalarak, edebi lezzetini bozmadan Türkçeleştirmeye çaba gösterdim; bu uğraştırıcı ama keyifli çabanın doyurucu bir okuma keyfine dönüşmesini diliyorum.

Lâle Eren

BARTLEBY

Oldukça yaşını başını almış bir adam sayılırım. Otuz yıldır sürdürdüğüm işin doğası, bildiğim kadarıyla şu ana dek haklarında hiçbir şey yazılmamış olan ilginç, hatta biraz tuhaf bir tür insan takımıyla sıradışı bir ilişki kurma noktasına getirdi beni - dava katipleri, bir başka deyişle, yazıcılardan söz ediyorum. İş hayatı ve özel yaşamları açısından onların birçoğunu tanıdım ve eğer istesem, iyimser bir beyefendiyi gülümsetebilecek ve duygusal kişileri ağlatabilecek çeşitli öyküler anlatabilirim. Ancak, gördüklerim ve duyduklarım arasında en ilginç yazıcı olan Bartleby'nin yaşamından birkaç bölüm uğruna, bütün diğer yazıcıların yaşam öykülerinden vazgeçiyor, hepsini bir yana bırakıyorum. Ötekilerin tüm yaşam öykülerini yazabilirdim, oysa Bartleby için öyle bir şey yapılamaz. Şuna inanıyorum ki, bu adamın tam ve doyurucu bir şekilde biyografisini çıkarmayı olası kılacak hiçbir belge mevcut değil. Edebiyat için yeri doldurulamaz bir kayıp bu. Bartleby, ilk ağız kaynaklar dışında soruşturulup araştırılması olanakdışı varlıklardan biriydi ki, sayıca bunlar kısıtlı. Doğrusu, ken-

di hayretle açılmış gözlerimin gördükleri dışında Bartleby hakkında bütün bildiğim, son bölümde aktarılacak olan bulanık rapordan ibaret.

Yazıcıyı ilk görüşümü nakletmeden önce biraz kendimden, çalışanlarımdan, işimden, büromdan ve genel ortamdan söz etmem yerinde olur, çünkü takdim edilecek olan esas karakteri anlayabilmek için bu tür tanımlamalar vazgeçilemeyecek denli gerekli. Önce şunu söyleyeyim. İlk gençlik yıllarımdan beri, en kolayı seçmenin en iyi yaşam biçimi olduğu konusunda derin bir inanç besleyen biriyim. Bundan dolayı, zaman zaman çalkantılar yaşansa bile, gerilimli ve hareketli bir mesleğim olmasına rağmen huzurumu kaçıracak türden bir şey başıma gelmedi. Asla bir jüriye söylev vermeyen, kamuoyundan alkış toplamaya yeltenmeyen, varlıklı adamların tahvilleri, ipotekleri ve tapu senetleriyle ilgili rahat işlerle uğraşıp, rahatlığın kayıtsız dinginliğine sığınmış, gözü yükseklerde olmayan avukatlardan biriyim. Tanıyanların tümü, son derece güvenilir bir adam olarak bilirler beni. Şiirsel bir coşkuya sahip olan merhum John Jacop Astor, hiç duraksamadan, benim en belirgin özelliklerimi; öncelikle sağgörü, sonra düzen olarak ilan etmişti. Gösteriş yapmak için değil ama, adının yaygın bir üne sahip olup, adeta bir külçe altından söz edilir gibi tınladığını kabul ettiğim ve bunu yinelemekten hoşlandığım merhum John Jacob Astor tarafından işe alınmış olduğum gerçeğini belirtmeden geçemeyeceğim. Açıkça belirtmek isterim ki, hiç-

bir zaman merhum John Jacob Astor'un beğenisine karşı kayıtsız kalmadım.

Bu küçük öykü başlamadan bir süre önce işlerim sayıca kayda değer bir artış göstermişti. Bugün New York'da soyu tükenmiş Temyiz Mahkemesi Hukuk Bürolarından biri olan sevgili eski büro bana devredilmişti. Büyük bir çaba gerektirmeyen, ancak iyi kazanç sağlayan bir büroydu. Haksızlıklar ve insafsızlıklar karşısında kendimi tutamayıp öfkelendiğim nadirdir, tehlikeli bir öfkeye kapılmam ise daha da enderdir; ancak bu noktada hemen şunu belirtmeliyim ki, yeni Anayasa tarafından ani ve sert bir girişimle Temyiz Bürosunun etkinliğine son verilmesini - zamansız ve aceleci bir eylem olarak değerlendirmenin yanısıra, kârda bir canlanma olacağı yolundaki beklentimin, yalnızca birkaç yıl gibi kısa bir süre karşılık görmesini de buna bağlıyorum. Ama tabii bunları, sadece sırası geldiği için belirtiyorum.

Bürom olan daire, Wall Street'de - No'lu apartmanın üst katındaydı. Bir tarafından, binanın tepesinden dibine kadar ışığı vuran dam penceresine açılan geniş bir sahanlığın beyaz duvarlarına bakıyordu.

Bu görüntü, oldukça yavan -hatta- görünüm ressamlarınca anlatılan "yaşam"a oranla yetersiz olarak nitelendirilebilirdi. Ama gene de, büromun diğer tarafı, en azından buna karşıt bir görüntü sunuyordu. O cephede, pencerelerim, yıllarla ve bitip tükenmez bir gölgeyle kararmış yüksek bir tuğla duvarın engellenemez görüntüsüne egemendi ki, bu duvar gizliden gizliye varlığını

sürdüren güzelliklerini ortaya çıkarmak için dürbün gerektirmiyordu; çünkü miyoplara kolaylık olsun diye, pencere camının üç metre ötesine dek yanaşmıştı. Çevredeki yapıların yüksekliği ve büromun ikinci katta oluşu nedeniyle, bu duvarla benimki arasındaki aralık, kare biçimindeki büyücek bir sarnıcı bile andırmıyordu.

Bartleby'nin ortaya çıkışından hemen önceki dönemde, yazıcı olarak işe almış olduğum iki kişi ve getir götür işleri yapan, gelecek vaadeden bir delikanlı vardı yanımda. Birincisi, Hindi; ikincisi, Kıskaç; üçüncüsü, Zencefilli Çörek. Bunlar, benzerlerine telefon rehberinde sık sık raslanmayacak türden adlar gibi görünebilirler. Gerçek şu ki, bunlar, üç elemanımın karşılıklı olarak birbirlerine bağışladıkları takma isimlerdi ve onların kendilerine özgü kişiliklerini ya da karakterlerini yansıttığı varsayılıyordu. Hindi, kısa boylu, semiz bir İngilizdi ve aşağı yukarı benim yaşlarımdaydı - yani, altmışın pek uzağında sayılmazdı. Sabahları, yüzünün hoş bir kırmızımtırak renkte olduğu söylenebilirdi; fakat, saat on ikiden, öğle vaktinden - yani, onun yemek vaktinden sonra - bir ızgara dolusu Noel kömürü gibi yanıp tutuşur ve alev alev yanmaya devam ederdi - ancak, bu kızıllık yavaş yavaş hafifleyerek akşamüstüne, aşağı yukarı saat altı sularına dek sürerdi; bundan sonra, güneşle birlikte gökteki en yüksek noktaya ulaşıp, görünüşe bakılırsa, ertesi günü hiç azalmayan benzeri bir zaferle sonuçlandırmak için doğmak üzere onunla batan bu suratın sahibini artık görmezdim. Hayatının akışı içinde

birçok garip raslantı vardır ki, tam Hindi'nin neşe saçan kırmızı çehresi en pırıltılı ışınlarını sergilediğinde, işte tam bu kritik anda, yirmi dört saatten geriye kalan süredeki çalışma kapasitesinin ciddi şekilde bozulduğunu düşündüğüm günlük dönemin başlaması gerçeği bunlar arasında önemli bir yer tutuyordu. Tümüyle aylak olduğu, ya da çalışmaktan hoşlanmadığından değil; sorun bu değildi. Sorun, her şeye birden kalkışacak denli gereğinden fazla enerjik olma eğilimindeydi. Ateşli, coşkulu, pervasızlık derecesinde aceleci, garip bir canlılık vardı onda. Kalemini mürekkep hokkasına batırırken dikkat etmezdi. Belgelerimin üstündeki lekelerin tümü, saat on ikiden, öğle vaktinden sonra damlattığı mürekkepler yüzündendi. Aslında, sadece dikkatsiz olmakla ve öğleden sonraları her şeyi lekelemekle kalmayıp, bazı günler daha da ileri giderek, gürültücü de oluyordu. Böyle zamanlarda da, gene, sanki antrasit (*) üstüne yığılmış parlak alevler çıkaran taş kömür gibi, yüzü giderek yoğunlaşan bir renk cümbüşüyle alev alev yanıyordu. Sandalyesiyle hiç de hoşa gitmeyen gürültülü bir ses çıkarıyor; kum çanağını deviriyor; kalemlerini düzeltirken ani bir hırsa kapılıp onları yerlere saçıyor; ayağa kalkıp masasına abanıyor, pek yakışıksız bir tavırla kâğıtlarını düşürüyordu ki, onun gibi yaşını başını almış bir adamın bu halini gözlemlemek çok üzücüydü. Bununla birlikte, çoğu bakımdan benim için çok değerli bir kişi ol-

(*) Yavaş yavaş ve duman çıkarmadan yanan, çok sert bir tür taş kömür.

duğu ve saat on ikiden, öğle vaktinden önce daima en hızlı ve düzenli kişi olmanın yanısıra, kolay kolay benzeri bulunamayacak bir çalışmayla hatırı sayılır miktarda işin üstesinden geldiği için - bütün bu nedenlerden dolayı onun garipliklerini görmezden gelmeye istekliydim; ancak gene de, arasıra hoşnutsuzluğumu dile getiriyordum. Bunu çok kibarca yapıyordum, çünkü her ne kadar insanların en terbiyelisi, hayır, sabahları son derece uysal ve saygılıysa da, öğleden sonraları, kışkırtıldığı takdirde, biraz diline ataktı - aslını söylemek gerekirse, küstahlaşma eğilimindeydi. Bu durumda, hep yaptığım gibi sabah hizmetlerinin değerini bilerek ve onları yitirmeyi göze alamayarak - ama, aynı zamanda saat on ikiden sonraki hallerinden rahatsız olan fakat küçük uyarılarımla ona yakışıksız karşılıklar verdirmeye isteksiz, barış yanlısı bir adam olarak bir cumartesi öğle vakti (her zaman cumartesileri daha da beter olurdu) çok yumuşak bir biçimde, ona artık yaşı ilerlediğine göre çalışma saatlerini azaltmasını söyleyerek, kısacası, saat on ikiden sonra büroma gelmesinin gerekli olmadığını ve yemekten sonra pansiyonuna gidip, çay vaktine kadar dinlenmesinin belki daha iyi olacağı yolunda bir dokundurmada bulunmaya karar verdim. Ama, hayır, öğleden sonra ibadetlerinde ısrarlıydı. Çehresi hoşgörmeyen, gayretkeş bir ifadeye bürünüp - odanın öbür ucundan konuşurken, uzun bir cetvelle bir takım hareketler yaparak - eğer sabah çalışmaları yararlıysa, öğleden sonraları bunların ne denli vazgeçilemez olduğu yolun-

da ikna edici bir söylev çekti bana.

"İzninizle efendim" dedi fırsatı yakalayan Hindi, "Kendimi sizin sağ kolunuz olarak görüyorum. Sabahleyin yazılarımı sıraya koyuyor, onları savaş düzenine sokuyorum, ama öğleden sonra onların önüne geçiyor ve yiğitçe düşmana saldırıyorum" - ve elindeki cetvelle şiddetli bir saldırıda bulundu.

"Ama lekeler, Hindi" dedim üsteleyerek.

"Doğru; ama izninizle efendim, şu saçlara bakın! Yaşlanıyorum. İnanıyorum ki efendim, coşkulu bir öğledensonranın ürünü olan bir iki leke, kışkırtıcı bir unsur olarak ak saçlara karşı kullanılmamalıdır. Yaşlılık - bir sayfayı lekelese bile - onurludur. İzninizle efendim, her ikimiz de yaşlanıyoruz."

Akranlık duyguma yöneltilen bu dokunaklı yaklaşım karşı konur gibi değildi. Her durumda önerimi kabul etmeyeceğini görmüştüm. Dolayısıyla kalmasına, ama hiç değilse, öğleden sonraları daha az önemli evraklarımla uğraşmasını sağlamanın bir yolunu bulmaya karar verdim.

Kıskaç, listemdeki ikinci, sakal niyetine ağız kenarlarında uzun ve sert kıllar çıkmış, soluk benizli, bütünüyle korsan görünümlü, yirmi beş yaşlarında bir genç adamdı. Onu hep iki kötü gücün kurbanı varsaymışımdır, hırs ve bağımsızlık. Hırs, sadece yazıcı olan birini görevini yaparken, yetkisi olmadığı halde, hukuki belgelerin asıl kopyalarının düzenlenmesi gibi kesinlikle mesleki konularda işi gaspetmesi gibi ataklıklar-

la açıkça ortaya kouyordu kendini. Hazımsızlık, görünüşe bakılırsa, arasıra. Kopya ederken yapılan yanlışlıklara karşı gösterilen, sesli bir biçimde dişlerin gıcırdatılmasına neden olan sinirsel sııtmalar ve hırçınlıklar; tam işler kızışmışken, söylenmekten ziyade ıslık sesi çıkararak okunan gereksiz lanetler ve özellikle çalıştığı masanın yüksekliği konusundaki sürekli hoşnutsuzlukla kendini belli ediyordu. Mekanik konusunda çok hünerli olmasına karşın, Kıskaç bu masayı kendine uydurmayı asla başaramadı. Masanın altına talaş parçaları, çeşitli tahta parçaları, mukavva parçacıkları koydu, hatta en sonunda, katlanmış mürekkep kurutma kâğıdı parçalarıyla harika bir düzenleme yapma girişiminde bulunmaya dek vardırdı işi. Ama hiçbir icat yanıt vermedi. Sırtını rahatlatmak uğruna, masanın kapalı kısmını çenesine yaklaşacak gibi dik açıya getirip, dik çatılı bir Hollanda evini yazı masası olarak kullanan bir adam gibi yazacak olsa, bunun kollarındaki kan dolaşımını durdurduğunu ilan ediyordu. Masayı kendi beline dek alçaltıp da içine doğru eğilerek yazacak olsa, sırtına acı veren bir ağrı oluyordu. Kısacası işin gerçeği şuydu ki, Kıskaç ne istediğini bilmiyordu. Ya da, istediği bir şey var idiyse, o da yazıcı masasından tümüyle kurtulmaktı. Hastalıklı hırsının belirtilerinden biri de, müşterileri olarak adlandırdığı bazı karanlık görünüşlü, kılıksız ceketler giyen adamlar tarafından ziyaret kabul etmeye karşı gösterdiği düşkünlüktü. Aslında, onun zaman zaman, yalnızca, bir yörenin politikacısı gibi

hatırı sayılır bir önemde olmakla kalmayıp, bazenm ahkemelerde ufak tefek işler yaptığının da farkındaydım. Gene de, büroma gelip onu arayan ve onun da büyük bir havayla müşterisi olduğunda ısrar ettiği bir kişinin, aslında bir alacaklıdan, sözde tapu senedinin de bir faturadan başka bir şey olmadığına inanmak için geçerli nedenlerim var. Ancak, bütün kusurlarına ve canımı sıkan hallerine karşın, tıpkı yoldaşı Hindi gibi Kıskaç da, benim için çok yararlı bir adamdı; hızlı ve düzgün yazardı ve canı istediği zaman bir beyefendi gibi davranmaktan geri kalmazdı. Buna ek olarak, hep bir beyefendi gibi giyinirdi ki, dolayısıyla bilmeyerek de olsa büromun saygınlık kazanmasına neden oluyordu. Öte yandan, benim için bir utanç kaynağı olmasını önlemek üzere Hindi konusunda daha fazla telaş yaşamak durumundaydım. Giysileri hep yağlı görünme eğiliminde olurdu ve aşevi gibi kokardı. Yazın çok bol, üstünden düşen pantolonlar giyerdi. Ceketleri iğrençti, şapkasıysa el sürülecek gibi değildi. Ancak, doğal kibarlığı ve inceliğinin yanısıra kurallara bağlı bir İngiliz olması, odaya girer girmez onu şapkasını çıkarmaya yönlendirdiğinden, şapka benim ilgisizlik alanıma giriyordu, ama cekete gelince iş değişiyordu. Ceketleriyle ilgili olarak onu mantığa davet ettimse de bunun hiçbir yararı olmadı. Sanırım gerçek şuydu ki, böylesine az bir geliri olan bir adam, böyle parlak görünümlü bir çehreyle parlak bir ceketi aynı anda biraraya getiremiyordu. Kıskaç'ın bir defasında gözlemlediği gibi, Hin-

di'nin parasının büyük bir bölümü kırmızı mürekkebe gidiyordu. Bir kış günü, eni konu düzgün görünümlü bir ceketimi Hindi'ye takdim ettim - insanın içini ısıtan, dizden boyuna kadar düğmeli, vatkalı, gri bir ceket. Hindi'nin bu armağanın değerini bilip, özensiz acelecilikleri ve öğle sonrası şamatalarını azaltacağını düşünmüştüm. Ama, hayır; doğrusu, tıpkı, fazla yulafın atları azdırdığı gibi, böyle kuştüyü bir battaniye gibi bir ceketin içine girmenin onu zararlı biçimde etkilediği kanısındayım. Aslında, şaşmaz bir kesinlikle, sabırsız ve huzursuz bir atın yulaftan etkilendiği gibi, Hindi de ceketten etkilendi. Ceket onu küstahlaştırdı. Bolluğu kaldıramayan türden bir adamdı.

Her ne kadar, Hindi'nin kendi zevklerine ve rahata düşkünlük alışkanlıklarıyla ilintili olarak kendime özgü bazı kanılarım varsa da, Kıskaç konusunda, başka bakımlardan kusurları ne olursa olsun, en azından ilimli bir genç adam olduğu yolunda derin bir inancım vardı. Ancak görünüşe bakılırsa, daha doğduğunda Kıskaç'ı aşırı duyarlı, sert bir içki gibi çarpıcı bir yaradılışla donatarak ve bunu izleyebilecek içki alemlerini tümüyle gereksiz kılarak, doğa, bizzat kendisi onun şarap tüccarlığını yapmıştı. Bazen Kıskaç'ın büromun iyice sessiz, sakin olduğu bir sırada, nasıl sabırsızca oturduğu yerden fırlayıp masasının üstüne eğilip, kollarını iki yana açarak masayı yakaladığı gibi kaldırdığını, şiddetle silkeleyip, sanki kasıtlı ve gönüllü olarak karşısına çıkmış, onu sinirlendiren ters biriymiş gibi vahşice yerde sürük-

lediğini düşününce, onun için, içip içmemenin hiç fark etmediğini anlıyorum.

Kıskaç'ın garip bir nedene bağlı olan hazımsızlığı - aşırı duyarlılığı ve bunun uzantısındaki sinirlilik halinin gözlemlenir olması ve öğleden sonraları nispeten uysal oluşu konusunda şanslıydım. Hindi'nin taşkın öfke nöbetleri yalnızca saat on ikiden sonra başgösterdiği için hiç bir zaman her ikisinin gariplikleriyle birden uğraşmak zorunda kalmıyordum. Kapris krizleri, tıpkı nöbetçiler gibi birbirlerini koruyordu. Kıskaç'ınki başlayınca, Hindi'ninki geçiyor ya da tersi oluyordu. Bu koşullar altında gayet iyi bir doğal düzenlemeydi bu.

Zencefilli Çörek, listemdeki üçüncü, on iki yaşlarında bir çocuktu. Babası arabacıydı ve ölmeden önce oğlunu at arabasında değil de yargıç ya da avukat kürsüsünde görmek isteyen hırslı bir adamdı. Dolayısıyla, haftada bir dolar ücretle hukuk öğrencisi ve getir götür işlerini üstlenecek temizlikçi olarak çalışmak üzere onu benim büroma göndermişti. Kendine ait küçük bir masası vardı ama bunu pek fazla kullanmıyordu. Denetlendiğinde, çekmecedeki fındık, fıstık, ceviz gibi bir takım kabuklu yemişleri gözler önüne sererdi bu masa. Aslına bakılırsa, bu keskin zekalı genç için soylu hukuk bilimi tümüyle bir fındık kabuğunun içine doldurulmuş gibiydi. Zencefilli Çörek'in görevleri arasında önemli olanlarından biri de, ki bunu büyük bir istekle yerine getiriyordu, Hindi ve Kıskaç için bol miktarda çörek ve elma sağlamaktı. Herkesçe bilindiği gibi, yasal belgele-

rin kopya çıkartılarak yazılması yavan ve sıkıcı bir iş olduğundan, iki yazıcım da sık sık Gümrük Binası ve Postane yakınlarındaki büfeden sağlanan içeceklerle ağızlarının pasını gidermek zorunda kalıyorlardı. Ayrıca sık sık Zencefilli Çörek'i -ona bu takma adı kazandıran- küçük, yamyassı, yuvarlak ve bol baharatlı garip çöreklerden alması için yolluyorlardı. Soğuk bir sabah vakti, işlerin durgun olduğu bir sırada, Hindi sanki kâğıt helvasıymışlar gibi takım halinde yutardı bu çörekleri -bunları, altı ya da sekiz penny'ye satıyorlardı- ve kalemin gıcırtısı, hatur hutur yerken, ağzındaki gevrek parçacıkların çıtırtılarına karışırdı. Taşkınlıklarla dolu öğle sonrası falsolarının ve Hindi'nin coşkulu aceleciliklerinin en büyüğü, yemekte olduğu bir zencefilli çöreği, dudaklarının arasından alıp damga niyetine bir ipotek senedine bastırmasıydı. Onu kovmama ramak kalmıştı. Ancak, yerlere kadar eğilip Şark selamı vererek beni yumuşatmış ve şöyle demişti:

"İzninizle efendim, bir kâğıt parçası sayesinde, sizin değişmezliğinizi keşfetmiş olmam benim için büyük bir kazançtır".

Artık mal devri hazırlayan, mülkiyet hakkı, senettapu takipçiliği yapan ve her türden çapraşık belgeleri düzenleyen bir avukat olarak - esas işim, Üstad'ın bürosunu devraldıktan sonra kayda değer ölçüde artmıştı. Şimdi yazıcıların çok işi vardı. Yanımdaki elemanları hızlandırmanın yanısıra, başka yardımcı edinmek zorundaydım.

İlanıma karşılık olarak, bir sabah, mevsim yaz olduğu için kapısı açık duran büronun girişinde, durağan tavırlı genç bir adam belirdi. Şimdi o çehre gözümün önüne geliyor - solgun bir incelik, acıma uyandıran bir düzgünlük ve onulmaz bir umutsuzluk! Bu, Bartleby'ydi.

Niteliklerine ilişkin birkaç sözden sonra, yazıcı ekibim içinde, Hindi'nin değişken ve uçuk, Kıskaç'ınsa ateşli yapıları üstünde olumlu bir etki yapabileceğini düşündüğüm, son derece sakin görünümlü birinin bulunmasından hoşnut olarak onu işe aldım.

Daha önce belirtmem gerekirdi ki, bürom, buzlu camdan katlanan kapılarla, biri yazıcılarım, diğeri benim tarafımdan kullanılan iki bölüme ayrılmıştır. Ruh halime göre bu kapıları açar ya da kapardım. Yapılacak ufak tefek bir iş çıktığında bu sessiz adamın el altında olması düşüncesiyle, Bartleby'ye katlanan kapıların benim tarafımdaki köşesinde yer vermeyi kararlaştırdım. Masasını, odanın bu köşesindeki, eskiden bir takım çirkin arka avlularla tuğla duvarlarına bakan, ancak daha sonra yapılan yapılar sayesinde şu an için hiçbir görüntüye sahip olmayıp, yalnızca birazcık ışık sağlayan küçük bir yan pencerenin yakınına yerleştirdim. Pencere camının bir metre kadar ötesinde bir duvar vardı ve iki çok yüksek binanın arasından çok yükseklerden süzülerek gelen ışık sanki bir kubbedeki küçük bir delikten sızar gibiydi. Daha da hoşnut edici bir düzen yapmak için Bartleby'yi sesimin ulaşabileceği yakınlıkta, ancak

görüşümden tümüyle uzak tutabilecek yeşil bir katlanır paravan sağladım. Böylelikle, bir bakıma, kişisellik ve toplumsallık birleştirilmiş oluyordu.

İlk önceleri, Bartleby olağanüstü çok miktarda yazı yazdı. Sanki kopya çıkartmaya karşı bir açlık içinde kalmış gibi adeta yazılacak belgelerimi oburcasına yutar gibi bir hali vardı. Sindirim arası yoktu. Gün ışığında ve mum ışığında yazı yazarak bir gündüz, bir de gece postası yapıyordu. Bir de neşeli bir üretkenlik içinde olsaydı, bu uygulamasından dolayı mutluluk duymam gerekirdi. Ancak o sessizce, donuk bir ifadeyle ve mekanik bir biçimde yazıyordu.

Elbette ki, bir yazıcı için işinin vazgeçilmez bir parçası, yazmış olduğu kopyanın kelime kelime doğrulamasını yapmaktır. İki ya da daha çok yazıcının bulunduğu bürolarda, biri özgün metne bakarken diğeri yazılmış kopyayı okuyarak bu incelemede birbirlerine yardımcı olurlar. Bu, çok sıkıcı, yorucu ve usandırıcı bir iştir. Canlı bir yapıya sahip biri için bunun tümüyle çekilmez bir iş olacağından hiç kuşkum yok. Örneğin, hiç sanmam ki, ateşli bir şair olan Byron, sıkışık ve kıvrımlı bir elyazısıyla yazılmış, diyelim beş yüz sayfalık bir dava metnini mutluluk içinde okuyup da Bartleby'yle birlikte gözden geçirsin.

Ara sıra, acele işler olduğunda, Hindi ve Kıskaç'ı da çağırıp dava dosyası metinlerinin karşılaştırılması işleminde bizzat yardımcı olmak gibi bir alışkanlığım vardı. Bartleby elimin altında olsun diye paravanın arkası-

na yerleştirmemin bir amacı da böyle küçük işlerde onun yardımından yararlanabilmekti. Benimle birlikte olmasının üçüncü günüydü sanıyorum, yazdığı yazının incelenmesinden önce başka bir iş belirmeden, elimdeki bir an önce tamamlanması gereken küçük iş için derhal Bartleby'e seslendim. Telaşım içinde ve bu isteğe derhal boyun eğeceği gibi bir doğal beklentim olduğundan, Bartleby'nin hiç gecikmeden işe koyulmak üzere hemen sığınağından fırlayıp metni elimden kapacağını düşünerek, başım önüme eğik, masanın üstündeki asıl kopyayı alıp, biraz da sinirli bir biçimdede, sağ elimle yana doğru uzattım.

Bu konumda otururken aynı zamanda ona seslenerek, çabuk çabuk ne yapmasını istediğimi - yani, benimle birlikte bu kısa metni incelemesi gerektiğini açıklamaya koyuldum. Bartleby'nin dokunulmaz bölmesinden kıpırdamaksızın, garip bir biçimde ılımlı ama kararlı bir sesle, 'Yapmamayı yeğlerim' diye karşılık vermesi üzerine duyduğum şaşkınlığı, hayır dehşeti gözünüzün önüne getirebilirsiniz.

Bir süre, afallamış yetilerimi toplayabilmek için tam bir sessizlik içinde oturdum. Hemen sonra, kulaklarımın beni yanılttığı ya da Bartleby'nin ne demek istediğimi tümüyle yanlış anlamış olduğunu düşündüm. Elimden geldiğince açık bir ifadeyle isteğimi yineledim; ancak, oldukça açık bir ifadeyle az önceki yanıt yinelendi, "Yapmamayı yeğlerim".

Heyecanla ayağa fırlayıp, bir adımda odanın öbür

ucuna geçerek tekrarladım, "Yeğlerim mi? Ne demek istiyorsun? Çıldırdın mı sen? Bu sayfayı karşılaştırmaya yardım etmeni istiyorum - işte, al" ve kâğıdı ona doğru iteledim.

"Yapmamayı yeğlerim" dedi.

Sabit bakışlarla baktım ona. Zayıf yüzü etsizdi; kurşuni gözleri donuk ve sakin bakışlıydı. Hiçbir rahatsızlık kımıltısı sezdirmeyen bir duygusuzluk içindeydi. Tavrında en ufak bir tedirginlik, kızgınlık, katlanamazlık ya da küstahlık olsaydı; bir başka deyişle, insana özgü herhangi bir alışılagelmiş özellik söz konusu olsaydı, kuşkusuz şiddetli bir tepkiyle onu bürodan kovardım. Ancak bu, Paris'ten aldığım alçı Cicero büstünü kapı dışarı etmekten farksız olurdu. O yazmayı sürdürürken, bir süre dikilip sabit bakışlarla onu seyrettikten sonra masama geçip oturdum. Bu çok tuhaf diye düşündüm. Acaba insan bu durumda ne yapmalıydı? Ancak işimin acelesi vardı. Bu konuyu daha sonraya, boş vaktime saklayıp, şu an için unutmaya karar verdim. Sonuç olarak, diğer odadan Kıskaç çağırılarak metin hızla karşılaştırıldı.

Bundan birkaç gün sonra Bartleby, o hafta Yüksek Mahkemede benim önümde alınmış bir tanıklık ifadesini birbirinin aynı dört kopya halinde çoğaltarak, dört uzun metnin yazılmasını tamamlamıştı. Bunların karşılaştırılması gerekiyordu. Önemli bir davaydı ve kesin doğruluk zorunluydu. Her şey hazır olunca, dört kopyayı dört yazıcıma verip kendim asıl metni okumak üze-

re Hindi, Kıskaç ve Zencefilli Çörek'i yan odadan çağırdım. Hindi, Kıskaç ve Zencefilli Çörek ellerine birer kopya alıp tek sıra halinde oturarak yerlerini alınca, bu ilginç gruba katılması için Bartleby'e seslendim.

"Bartleby! Çabuk ol, bekliyorum."

Halısız döşeme üstünde çekilen iskemlesinin ayakları tarafından çıkarılan hafif gıcırtıyı işittim; hemen sonra sığınağının girişinde belirdi.

"İstenen nedir?" diye yumuşak bir ifadeyle sordu.

"Kopyalar, kopyalar" dedim acele acele. "Onları karşılaştıracağız. Al," - ve dördüncü kopyayı ona doğru uzattım.

"Yapmamayı yeğlerim" dedi ve usulca paravanın arkasına geçerek kayboldu. Bir iki dakika, tek sıra halinde oturup sıralanmış yazıcılarımın karşısında direk gibi kalakaldım. Sonra kendimi toparladım ve paravana doğru ilerleyerek bu olağandışı davranışının nedenini sordum.

"Niye istemiyorsun?"

"Yapmamayı yeğliyorum."

Başka her kim olsa, korkunç bir öfkeye kapılıp ağzıma geleni söyler ve onu aşağılayarak ite kaka karşımdan kovalardım. Ama Bartleby'de yalnızca elimi kolumu bağlamakla kalmayıp, hayret verici biçimde bana dokunan, beni altüst eden bir şey vardı. Akılcı bir ortak yol bulmak üzere onunla tartışmaya başladım.

"Karşılaştıracağımız metinler senin yazdığın kopyalar. Senin işini hafifletecek bir şey bu, çünkü bir de-

fada dördü birden karşılaştırılmış olacak. Hep yapılan bir şeydir bu. Her yazıcı kendi yazdığı kopyanın karşılaştırılmasına yardım etmekle yükümlüdür. Öyle değil mi? Bir şey demiyecek misin? Yanıt ver!"

"Yapmamayı yeğlerim" diye flüt sesini andırır bir tonda yanıtladı. Bana öyle gelmişti ki, ben ona söylev çekerken söylediğim her cümleyi iyice tartmış, ne demek istediğimi tümüyle anlamış, bundan çıkarılacak karşı konulmaz sonucu yadsıyamamıştı; ancak, gene de, yüce bir düşünce ona egemen olarak bu biçimde karşılık verdirtmişti.

"Şu halde, isteğime uymamakta kararlısın, demek -geleneğe ve sağduyuya dayalı bir istek olsa da- öyle mi?"

Bu konuda çok doğru bir değerlendirme yaptığını anlamamı sağlayan kestirme bir karşılık verdi. Evet, kararı değiştirilemezdi.

İnsanın eşi görülmedik ve gayet sert, üstelik akıl almaz bir biçimde yıldırılınca, afallamış bir halde yazgısına sığınması, sık raslanmayan bir durum değildir. Olağandışı gelse de, haklılık ve sağduyunun tümüyle karşı tarafta olduğu yolunda bulanık bir değerlendirme yapmaya başlar. Bunun uzantısında, eğer orada bir takım tarafsız kimseler varsa, tökezleyen zihnine destek sağlamak amacıyla onlara döner.

"Hindi" dedim, "ne düşünüyorsun? Haklı değil miyim?"

"İzninize sığınarak efendim" dedi Hindi en kibar ifadesiyle, "haklısınız sanırım".

"Kıskaç" dedim, "sen ne düşünüyorsun?"

"Tekmeyi basıp onu kovardım diye düşünüyorum."

(Anlayışı güçlü okur, o sırada sabah olduğundan Hindi'nin yanıtının sakin ve kibarca, buna karşın Kıskaç'ınkinin aksi bir ifadeyle dile getirildiğini kavrayacaktır. Başka bir deyişle, daha önce de belirtildiği gibi, Kıskaç'ın çirkin ruh hali iş başındaydı, Hindi'ninki ise devre dışıydı.)

"Zencefilli Çörek" dedim benden yana olan en küçük destekleyici oyu bile elde etme hevesi içinde, "sen ne düşünüyorsun?"

"Bence efendim, o biraz kaçcık" diye yanıtladı Zencefilli Çörek sırıtarak.

"Ne dediklerini duydun" dedim paravana doğru dönerek, "dışarı çık da görevini yap".

Ancak bir karşılık bağışlamak gibi bir özveride bulunmadı. Bir an için kederli bir şaşkınlık içinde durumu zihnimde tarttım. Ancak bir kez daha iş beni acele etmeye yöneltti. Gene, bu açmazı değerlendirmeyi gelecekteki bir boş vaktime ertelemeye karar verdim. Her ne kadar bir iki sayfada bir Hindi, saygılı bir ifadeyle, izlenen yolun oldukça sıradışı olduğunu belirtirken; Kıskaç, hazımsızlıktan kaynaklanan bir sinirle durup durup ansızın iskemlesini çekiştirip, gıcırdattığı dişlerinin arasından tıslayarak paravanın ardındaki dikbaşlı sersem adama lanetler yağdırdıysa da, fazla sorun çıkmadan metinleri karşılaştırmayı başardık. Ayrıca Kıskaç kendi adına (yani Kıskaç olarak) bunun, pa-

ra almadan yaptığı bir başkasına ait ilk ve son iş olduğunu belirtti.

Bu arada, sığınağında oturmakta olan Bartleby kendine özgü işi dışında her şeye karşı ilgisiz, çalışmasını sürdürdü.

Aradan birkaç gün geçti; yazıcı başka bir uzun işle görevlendirilmişti. Kısa süre önceki alışılmadık davranışı, huylarını ve alışkanlıklarını yakından ve dikkatle izlemeye yöneltmişti beni. Hiçbir zaman yemeğe gitmediğini gözlemledim; işin gerçeği, hiçbir zaman hiçbir yere gitmiyordu. Öte yandan, bildiğim kadarıyla, hiçbir zaman büronun dışına çıkmamıştı. O köşenin sürekli nöbetçisiydi. Ancak, sabahları saat on bir sularında, benim oturduğum yerden görünmeyen sessiz bir işaretle çağrılmış gibi, Zencefilli Çörek'in Bartleby'nin paravanındaki aralığa doğru gittiğini fark ettim. Daha sonra oğlan birkaç penny'yi şıngırdatarak bürodan ayrılıyor ve sonra bir avuç dolusu zencefilli çörekle tekrar beliriyor ve onun sığınağına götürdüğü çöreklerden iki tanesi, zahmetine karşılık ona veriliyordu.

Öyleyse, yaşamını zencefilli çörekle sürdürüyor, diye düşündüm; daha doğrusu, asla yemek yemiyor; o halde vejetaryen olmalı; ama hayır, hiçbir zaman sebze bile yemiyor, zencefilli çörekten başka hiçbir şey yemiyor. Bunun üstüne, yalnızca zencefilli çörek yiyerek yaşanması halinde, bunun insan yapısı üstündeki olası etkileriyle ilgili düşler kurmaya başladı zihnim. Zencefilli çöreğe böyle denmesinin nedeni oluşumundaki garip

öğelerden birinin ve ona asıl tad verenin zencefil olmasıydı. Pekâlâ, neydi bu zencefil? Acı ve baharatlı bir şey. Bartleby, acı ve baharatlı mıydı? Hiç de değil. O halde, zencefilin Bartleby üstünde hiç etkisi yoktu. Büyük bir olasılıkla, hiçbir etkisinin olmamasını yeğlerdi.

Ciddi ve içten bir insanı hiçbir şey pasif direniş kadar çileden çıkaramaz. Eğer direnç gösterilen kişi acımasız biri değilse ve direnenin eylemsizliği de zararsızsa, o takdirde, direnilen, sağduyusuyla çözümlenmesi olanaksız olanı, hoşgörürlükle, düş gücü kanalıyla yorumlayıp anlamlandırmak üzere çabalar. Gene de, Bartleby'ye ve çoğu alışkanlıklarına dikkat ettim. Zavallıcık! diye düşündüm, hiçbir kötü niyeti yok; belli bir şey ki, terbiyesizlik etmek gibi bir niyeti yok; yüzünün ifadesi, tuhaf hallerinin istem dışı olduğunu açıkça gösteriyor. O benim için yararlı biri. Onunla geçinebilirim. Eğer onu kovacak olursam, koşullar, daha az hoşgörülü bir işverene düşüp ona karşı sert davranılması ve belki de rezilce bir açlığa sürüklenmesi biçiminde gelişebilir. Evet. Bu noktada, zahmetsizce enfes bir kendimden hoşnutluk duygusu içine girebilirim. Bartleby ile dost olmak, onun o tuhaf inatçılığına ayak uydurmak bana çok az, belki de hiçbir külfet getirmeyecekti; ama bu arada ruhum, sonunda vicdanımı besleyecek çok tatlı bir lokma için birikim yapacaktı. Ama bu ruh durumu sürekli olmadı. Bartleby'nin eylemsizliği zaman zaman beni huzursuz ediyordu. Onda, benim öfkeme karşılık verebilecek bir öfke kıvılcımını or-

taya çıkartmak için onunla çarpışmak üzere garip bir biçimde çifte koşulmuş gibi duyumsuyordum kendimi. Ancak bu, sabun köpüklerinden balonları tutmaya çabalamaktan farksız gibiydi. Ama bir akşamüstü içimdeki şeytani duygu beni ele geçirdi ve bunun uzantısında şöyle bir sahne gelişti:

"Bartleby" dedim, "o kâğıtların hepsi kopya edilince, seninle birlikte onları karşılaştıracağız".

"Yapmamayı yeğlerim".

"Nasıl? Şüphesiz, katır inadını sürdürmekte israr etmeyeceksin?"

Yanıt yok.

Hemen, yakınındaki katlanır kapıyı itip açarak Hindi ve Kıskaç'a döndüm ve avaz avaz haykırdım:

"Bartleby ikinci kez metinleri karşılaştırmayacağını söylüyor. Bu konuda ne düşünüyorsun, Hindi?"

Anımsatmak isterim ki, akşamüstüydü. Elleri, kirlenmiş kâğıtları arasında fırıl fırıl dönen ve çıplak başından buharlar fışkıran Hindi, kor haline gelmiş bir bakır kazan gibiydi.

"Ne mi düşünüyorum?" diye kükredi Hindi. "Şimdi o paravanın arkasına geçip gözünü morartmayı düşünüyorum".

Böyle diyerek Hindi ayağa kalktı ve dövüşe hazır bir boksör gibi kollarını iki yana açtı. Dediğini yapma telaşı içindeydi ki, düşünmeksizin kabaran Hindi'nin öğle sonrası çılgınlığı karşısında telaşa kapılarak onu engelledim.

"Otur, Hindi" dedim, "bakalım, Kıskaç ne diyecek? Sen ne düşünüyorsun, Kıskaç? Bartleby'yi derhal kovmak için geçerli nedenim yok mu?"

"Beni bağışlayın efendim, buna karar vermek size düşer. Bence davranışı alışılmışın oldukça dışında ve doğrusu, Hindi'ye ve bana karşı haksızlık ediyor. Ama bu yalnızca geçici bir kapris de olabilir".

"Aa" diye haykırdım, garip bir biçimde fikir değiştirdin, demek - onun hakkında çok sevecen konuşuyorsun".

"Hep biradan" diye bağırdı Hindi; "bu sevecenlik biradan kaynaklanıyor. Kıskaç'la ben bugün birlikte yemek yedik. Bakın, ben ne kadar sevecenim, efendim. Gidip gözünü morartayım mı?"

"Bartleby'yi kastediyorsun, sanırım. Hayır, bugün değil, Hindi" diye yanıtladım; "lütfen o yumruklarını indir".

Kapıları kapattım ve gene Bartleby'ye doğru ilerledim. Öncekilere eklenen ve beni yazgıma karşı meydan okumaya kışkırtan dürtüler hissediyordum. Bana isyan etsin diye gene yanıp tutuşuyordum. Bartleby'nin asla bürodan ayrılmadığını anımsadım.

"Bartleby" dedim, "Zencefilli Çörek dışarıda; postaneye kadar gidiver, olur mu? (Yürüyerek sadece üç dakikalık bir yoldu bu.) Bak bakalım, benim için bir şey gelmiş mi?"

"Yapmamayı yeğlerim."

"Yapmayacak mısın?"

"Yapmamayı yeğlerim."

Afallamış bir halde masama geçtim ve oturup derin bir düşünceye daldım. Denetimden çıkmış kötü alışkanlığım geri döndü. Bu cılız, meteliksiz insana - parayla tutulmuş elemanıma, kendimi alçakça geri çevirtmek üzere yapabileceğim başka bir şey daha yok muydu? Nasılsa geri çevireceği akla uygun daha başka ne kalmış olabilirdi?

"Bartleby!"

Yanıt yok.

"Bartleby" diye daha yüksek tonda seslendim.

Yanıt yok.

"Bartleby" diye kükredim.

Tıpkı, sihirli bir yakarışa hoş bir biçimde karşılık veren bir hayalet gibi üçüncü seslenişimde sığınağının girişinde belirdi.

"Yan odaya git ve Kıskaç'a benim yanıma gelmesini söyle."

"Yapmamayı yeğlerim."

Yavaşça ve saygılı bir ifadeyle bunu dedikten sonra, usulca kayboldu.

"Çok iyi Bartleby" dedim oldukça sakin ama katı bir ölçülülük içinde, yaklaşmakta olan korkunç ve değiştirilemez bir öç alma tasarısını ima eden bir ifadeyle. O an için bu türden bir şeye oldukça niyetliydim. Ama, yemek saatine doğru, her şeyi göze alarak, zihnim karışmış ve sıkıntılı bir halde, şapkamı başıma geçirip eve doğru yürümek en iyisi diye düşündüm.

Bunu kabullenecek miyim? Bütün bu olup bitenlerden çıkan sonuç şuydu: Bartleby adında solgun yüzlü genç bir yazıcının orada bir masası olduğu; benim için forma başına (yüz kelime) alışılmış ücret olan dört sent karşılığında yazı yazdığı; ancak, kendisi tarafından yapılan işin doğrulamasını yapmaktan sürekli bağışık tutulduğu ve bu işin, ücretsiz olarak, şüphesiz ondan daha keskin zekalı olan Hindi ve Kıskaç'a devredildiği; dahası, kendisinin hiçbir biçimde, asla, ufak tefek işler için dışarıya gönderilemeyeceğinin Bartleby tarafından belirtildiği; ve hatta bunun için kendisine yalvarılsa bile bunu 'yapmamayı yeğleyeceği' - bir başka deyişle, yapmayı açıkça reddedeceğinin herkesçe anlaşılmış olduğu, kısa sürede büromun sabit bir gerçeği haline gelmişti.

Günler geçtikçe Bartleby'e karşı oldukça uzlaşmacı bir tutum içine girmeye başlamıştım. Devamlılığı, tüm aşırılıklardan uzak oluşu, sürekli çalışkanlığı (paravanın ardında, ayağa kalkıp, durduğu yerde düş kurmaya kaptırdığı zamanlar dışında), olağanüstü sakinliği, her koşulda sergilediği tutarlı tavırları onu değerli bir kazanç haline getirmişti. Aslolan şuydu ki, her zaman oradaydı - sabahları ilk işbaşı yapan, gün boyunca sürekli çalışıp gece en sona kalan oydu. Dürüstlüğü konusunda olağanüstü bir güven duyuyordum. En değerli belgelerimin onun elinde güvenlikte olduğunu duyumsuyordum. Bazen, doğrusunu söylemek gerekirse elimde olmayarak, ruhumun derinliklerinden gelen bir şey

beni dürtüklüyor ve ona karşı ani bir öfkeye kapılmamı kaçınılmaz kılıyordu. Çünkü, Bartleby'nin büromda kalmasının bedeli olan tuhaf özellikler, ayrıcalıklar ve işitilmemiş bağışık tutulmalardan oluşan söze dökülmemiş özel koşullarla yaşamak son derece güçtü. Ara sıra acil bir işi çabucak bitiriverme isteğiyle, örneğin sıkıca tutmakta olduğum birtakım evrakları bantlamak için gelip parmağını bandın ucuna bastırsın diye Bartleby'ye seslenecek oluyordum. Elbette, paravanın ardından her zamanki "yapmamayı yeğlerim" yanıtı geliyordu; pekiyi, bu durumda, doğal olarak herkes gibi birtakım beşeri güçsüzlükleri olan bir insanoğlu böylesine bir tersliğe - böylesine bir sağduyu yoksunluğuna karşı öfkeyle haykırmamak için kendini nasıl tutabilirdi? Bununla birlikte, karşılaştığım bu türden her yeni geri püskürtülüş, böylesine bir boş bulunmayı yineleme olasılığını azaltmış oluyordu.

Bu noktada şunu belirtmek gerek ki, oldukça kalabalık hukuk bürolarında gelenek haline geldiği üzere, benim büromun da birkaç kapı anahtarı vardı. Biri, her hafta dairemi silip süpürüp toz alan ve tavanarasında oturmakta olan bir kadında duruyordu. Bir diğeri, rahatça girip çıkmamız için Hindi'deydi. Üçüncüsünü bazen yanımda taşırdım. Dördüncüsünün ise kimde olduğunu bilmiyordum. Derken, bir pazar sabahı, çok övülen bir rahibi dinlemek üzere Trinity Kilisesi'ne gidecek oldum; ancak, evden fazlasıyla erken çıkmış olduğumu anlayınca, büroma doğru yürüyüş yapmaya karar ver-

dim. Şans eseri anahtarım yanımdaydı, ancak kilide soktuğumda içeriden sokulmuş bir şeyin karşı koyduğunu gördüm. Bu şaşırtıcı durum karşısında ne oluyor diye seslendiğimde, içeriden bir anahtar döndürülüp de, ceketsiz olarak - hatta, eski püskü bir ev kılığıyla, azıcık araladığı kapıyı tutan Bartleby'nin cılız yüzü belirerek, alçak bir sesle, şu sırada meşgul olduğunu ve - beni içeri almamayı yeğlediğini söyleyerek özür dilediğinde, hayretler içinde donup kaldım. Ayrıca, kısaca birkaç kelimeyle, çevrede bir iki tur atarsam daha iyi olacağını ve belki bu arada işlerini bitirebileceğini ekledi.

O anda, bir pazar sabahı hukuk büromu ev gibi kullanmakta olan canlı cenaze görünüşlü bir beyefendi kayıtsızlığı içinde, üstelik kararlı ve kendine güvenli bir hava sergileyen Bartleby'nin beklenmedik bir biçimde karşımda belirişi, üstümde öylesine garip bir etki yapmıştı ki, istendiği üzere kuyruğumu kıstırıp sessizce kendi kapımdan ayrılarak yürüyüp gittim. Ancak, bu anlatılamaz yazıcının yumuşak yüzlü küstahlığı karşısında aciz kalmış olmaktan dolayı türlü türlü isyan sancıları duymamak elde değildi. Aslında, yalnızca elimi kolumu bağlamakla kalmayıp, üstelik beni cesaretsiz kılan da onun bu olağanüstü yumuşaklığıydı. Çünkü dünüşüyorum da, insan parayla tutmuş olduğu bir yazıcının kendisine buyruklar vermesine, hatta kendi dairesinden yollanmasını emretmesine sakin sakin izin veriyorsa, bir bakıma cesaretini yitirmiş demektir. Bunun dışında, Bartleby'nin ceketsiz olarak, hatta soyunuk bir

halde bir pazar sabahı büromda ne yapıyor olabileceği sorusundan kaynaklanan kaygılarım vardı. Yakışıksız bir şey mi yapılmaktaydı? Yok hayır, bu söz konusu bile olamazdı. Bir an için bile Bartleby'nin ahlaksız bir adam olduğu düşünülemezdi. Pekiyi, orada ne yapıyor olabilirdi? - yazı mı yazıyordu? Bu da olamazdı, bir takım tuhaflıkları olsa da, Bartleby göreneklere son derece bağlı biriydi. Yarı soyunuk denebilecek bir halde masa başına oturacak en son adam o olabilirdi. Ayrıca, o gün pazardı; ve Bartleby'de, dinsellikten uzak herhangi bir eylemle günün kutsal niteliğine karşı gelebileceği varsayımıyla uyuşmayan bir özellik vardı.

Bütün bunlara karşın, kaygı veren bir merakla ve zihnim huzur bulmamış bir halde, dönüp dolaşıp tekrar kapıya geldim. Bir engelle karşılaşmaksızın anahtarımı kilide soktum, kapıyı açtım ve içeriye girdim. Bartleby görünürlerde yoktu. Endişeyle çevreye bakındım, paravanın arkasına şöyle bir göz attım, ancak belli ki gitmişti. Etrafı biraz daha dikkatlice inceleyince, belirsiz bir süredir, tabak, ayna ya da bir yatak görmediğim halde, Bartleby'nin büromda yemek yemiş, soyunup giyinmiş ve uyumuş olduğu kanısına vardım. Bir köşedeki kırık dökük minderli kanepe, boylu boyunca uzanmış cılız bir bedenin belli belirsiz izini gözler önüne seriyordu. Masanın altında katlanıp kaldırılmış bir battaniye; şömine-dekı ızgaranın altında bir kutu ayakkabı boyası ve bir fırça; bir iskemlenin üstünde bir çinko leğenle sabun ve eski püskü bir havlu; bir gazete kâğıdının arasında bir-

kaç zencefilli çörek kırıntısı ve bir lokma peynir buldum. Evet, diye düşündüm, Bartleby'nin burayı tek başına yaşadığı bir bekar evi gibi kullandığını açıklamaya yetecek kadar kanıt var. Hemen sonra, burada ne zavallı bir kimsesizlik ve yalnızlığın gözler önüne serildiği düşüncesi hızla tüm benliğimi sardı. Yoksulluğu büyük boyuttaydı, ama ya yapayalnızlığı, ne kadar korkunçtu! Bir düşünün. Pazar günleri Wall Street, tarihe karışmış eski bir kent gibi ıssızdır ve her günün her gecesi bomboştur. Bu binaya gelince, hafta içi vızır vızır işleyen bu yerde, gece olunca sadece boşluğun yankısı vardır; pazar günüyse tümüyle ıssızdır. Ve yalnızlığın yapayalnız izleyicisi Bartleby, burayı tıpkı Kartaca'nın kalıntıları arasında kuluçkaya yatmış masum sürgün Marius gibi evi olarak benimsiyor!

Ömrümde ilk kez dayanılmaz ölçüde içimi sızlatan bir keder tüm benliğime egemen oldu. Daha önce hiç böylesine hoşnutsuzluk veren bir üzüntü yaşamamıştım. İnsan sevgisinin kaynaştırıcı gücü karşı konulmaz bir şekilde kasvete sürüklüyordu beni şimdi. Kardeşçe, bir kardeş için duyulan bir keder! Çünkü her ikimiz de; ben de, Bartleby de Adem'in oğullarıydık. O gün Broadway'de görmüş olduğum Mississipi Irmağı'nı çağrıştırırcasına bir coşku içinde, kuğular gibi süzülerek akıp giden insan selindeki ipeklerin parıltılarını, parıltılar saçan çehreleri anımsadım ve onları yazıcının solgun çehresiyle kıyaslayınca, kendi kendime, demek mutluluk ışığa ve ışıltıya yaltaklanıyor, dolayısıyla bizler tüm

dünyanın mutlu olduğunu ve çok uzaklarda bir yerde gizlenen sefaletin olmadığını varsayıyoruz, diye düşündüm. Bu kederli düşler - Bartleby'nin tuhaflıklarıyla ilgili daha başka ve daha sıradışı düşüncelere yöneldi. Garip önseziler dolanıp duruyordu zihnimde. Ürperti verici kefenlere bürünmüş birtakım sevecenlikten uzak yabancının ortasına düşmüş yazıcının solgun görüntüsü gözümün önüne gelir gibiydi.

Ansızın, anahtarı kilidin üstünde bırakılmış olan Bartleby'nin yazı masası dikkatimi çekti.

Kötü bir niyetim yok, acımasız bir merakla doyum sağlamak peşinde değilim, diye düşündüm; ayrıca masa da, içindekiler de benim olduğuna göre içine bakma cüretini göstereceğim. Kâğıtlar buruşup kırışmayacak biçimde konmuş, her şey düzenli bir biçimde yerleştirilmişti. Mektup gözleri derindi, belgelerin bulunduğu dosyaları çıkarıp elimle gözlerin girintilerini yokladım. Az sonra elime bir şey geldi ve onu çekip çıkardım. Eski ve büyük bir mendildi bu; düğümlenmişti ve ele ağır geliyordu. Düğümü açınca bunun bir depo olduğunu gördüm.

Şimdi, adamda dikkatimi çekmiş olan basit tuhaflıkların hepsi bir bir aklıma geliyordu. Onun hiç konuşmadığını, yalnızca yanıtladığını; çalışma aralarında kendine epey vakti kaldığı halde, onu hiç okurken görmediğimi - evet, hatta gazete bile okumadığını; paravanın ardındaki donuk pencerenin önünde dikilip uzun süre o ölgün duvara baktığını; hiçbir zaman bir yemek-

haneye, ya da lokantaya gittiğini anımsamadığımı, öte yandan, solgun yüzünün asla Hindi gibi bira veya diğer insanlar gibi çay, hatta kahve bile içmediğini açıkça belirttiğini; asla özellikle gittiği bir yer olmadığını, gitmiş olsa bunu öğrenebileceğimi; şu an için dışarı çıkmış olsa bile asla yürüyüşe çıkmadığını; kim olduğunu veya nereden geldiğini veya akrabaları olup olmadığını anlatmaya yanaşmadığını; çok zayıf ve solgun olmasına karşın asla sağlığından yakınmadığını anımsadım. Ve bütün anımsadıklarımın ötesinde, onda bilerek yapmadığı belli bir şey, bir tür soluk -nasıl desem- silik bir azamet diyelim, ya da ağırbaşlı bir sakınım hali vardı ki, ben bunu olumlu bulmuştum ve uzun süre hiç kıpırtısı duyulmadığında, o paravanın ardında dikilmiş, o kör duvara bakıp düşlere daldığını bildiğim halde, aklıma gelen en küçük bir şeyi yapmasını istemeye korkmama, bende saygıdan ileri gelen bir korku uyandırarak tuhaflıklarına uysallıkla boyun eğmeme işte bu hali neden oluyordu.

Bütün bunları düşünüp taşınınca ve az önce keşfedilmiş olan, büromu sürekli yerleşim yeri ve evi olarak kullandığı gerçeğiyle birleştirilerek hastalıklı kaprisleri de hesaba katılınca - bunların tümünü düşünüp taşınınca, bir öngörü, bir önlem alma duygusu sardı benliğimi. İlk duygularım katıksız keder ve içten bir acımadan ibaret olmuştu; ancak hayalimde Bartleby'nin kimsesizliği büyüdükçe, bununla doğru orantılı olarak o katıksız keder korkuyla, acıma duygusuysa tiksintiyle ka-

rışıp birleştiler. Ne denli doğru ama aynı zamanda ne acıdır ki, perişanlığın düşüncesi ya da görüntüsü belli bir noktaya kadar bizde sevecen duygular uyandırır; ancak bazı hallerde o noktanın ötesine geçilmez. Bunun, insanın yüreğinde varolan bencillikten kaynaklandığını değişmez bir gerçek olarak lieri sürenler yanılıyorlar. Bu, daha ziyade aşırı derecede ve organik olarak hasta olanı iyileştirme konusunda duyulan umutsuzluktan ileri gelir. Duyarlı bir varlık için acımak görülmedik bir acı değildir. Ve sonunda böylesine bir acımayla etkin bir yardıma ulaşılamayacağı sezilince, sağduyu ruha bundan arınmasını emreder. O sabah gördüklerim yazıcının doğuştan şifa bulmaz bir illetin kurbanı olduğuna inandırmıştı beni. Bedenine bağışta bulunabilir, yardım edebilirdim, ancak ona acı veren bedeni değildi - ona acı çektiren ruhuydu, ama ben ruhuna ulaşamazdım.

O sabah Trinity Kilisesi'ne gitme niyetimi gerçekleştiremedim. Nasıl olduysa, görmüş olduğum şeyler kiliseye gitme isteği bırakmamıştı bende. Bartleby ile ne yapacağımı düşüne düşüne eve doğru yürüdüm. En sonunda şuna karar verdim - ertesi sabah ona sakin sakin geçmişiyle ilgili birtakım sorular soracak ve eğer bunları açık açık, hiçbir şeyi saklamadan yanıtlamaya yanaşırsa (ki, bunu yapmamayı yeğleyeceği kanısındaydım), o taktirde ona borcum olanın çok üstünde bir miktar da olsa yirmi dolar vererek, bundan böyle hizmetine gerek olmadığını; ancak, onun için yapabileceğim başka bir şey varsa yardım etmekten mutluluk duyaca-

ğımı, özellikle de doğduğu yere, orası her neresiyse, dönmeyi diliyorsa, seve seve yol giderlerini ödeyeceğimi söyleyecektim. Bundan başka, doğduğu yere vardıktan sonra her ne zaman yardıma gereksinim duyarsa, bana yazacağı mektup karşılıksız kalmayacaktı.

Ertesi sabah oldu.

"Bartleby" diye yumuşak bir sesle paravanın ardına doğru seslendim.

Yanıt yok.

"Bartleby" diye daha da yumuşak bir tonda seslendim, "buraya gel; senden yapmamayı yeğleyeceğin herhangi bir şey isteyecek değilim - yalnızca seninle konuşmak istiyorum".

Bunun üzerine sessizce ortaya çıktı.

"Söyler misin bana Bartleby, sen nerede doğdun?"

"Söylememeyi yeğlerim".

"Kendinle ilgili herhangi bir şey söyler misin bana?"

"Söylememeyi yeğlerim".

"Pekiyi ama, benimle konuşmamak için ne gibi akla uygun bir gerekçen olabilir ki? Sana karşı gayet dostça duygular içindeyim."

Ben konuşurken yüzüme bakmıyordu; o sırada oturuyor olduğumdan tam arkamda, başımın onbeş santim kadar yukarısında durmakta olan Cicero büstüne dikmişti gözlerini.

"Yanıtın nedir Bartleby?" dedim, bir yanıt almak için hatırı sayılır bir süre bekledikten sonra; bu süre boyun-

ca, incelmiş renksiz dudaklarında belli belirsiz bir titremenin dışında çehresinde en ufak bir kıpırtı olmamıştı.

"Şu anda yanıt vermemeyi yeğlerim" dedi ve sığınağına çekildi.

İtiraf ediyorum ki, takındığı tavır, beni biraz da olsa sinirlendirmişti.

Bu tavırla yalnızca içinde pusuya yatmış soğuk kibiri sergilemekle kalmıyor, benden gördüğü yadsınamaz hoşgörü ve anlayışa, böylesine ters bir karşılık vererek iyilik bilmemiş oluyordu.

Gene oturup, ne yapmalıyım diye kafa yormaya başladım. Bu tutumu yüzünden kendimi küçük düşmüş duyumsuyordum; büroya geldiğimde onu kovmayı aklıma koymuştum; gene de, yüreğimde kıpırdanan batıl inanç gibi garip bir duygu amacımı gerçekleştirmeme engel oluyor ve bu yapayalnız adamcağıza bir tek acı söz daha söylersem kötü bir adam olacağımı söyleyip, suçluyordu beni. Sonunda, teklifsizce iskemlemi alıp, paravanın arkasına geçip oturdum ve dedim ki: "Pekâlâ Bartleby, zararı yok, geçmişini anlatmasan da olur, ama bırak da bu büronun işleyişine uyum sağlaman için dostça sana yardım edeyim. Yarın, ya da öbür gün, metinlerin karşılaştırılmasına yardım edeceğini söyle: kısacası, bir iki gün içinde biraz sağgörülü davranmaya başlayacağını söyle: - söyle Bartleby".

"Şu an için biraz daha sağgörülü olmamayı yeğlerim" oldu yumuşakça ifade ettiği ölgün yanıtı.

Hemen sonra katlanan kapılar açıldı ve Kıskaç ya-

nımıza geldi. Görünüşüne bakılırsa, her zamankinden daha şiddetli bir hazımsızlık krizine neden olacak kadar kötü bir gece geçirmişe benziyordu. Bartleby'nin son sözlerine kulak misafiri olmuştu.

"Yeğlersin, ha?" diye dişlerini gıcırdattı Kıskaç - "Yerinizde olsam efendim, onun için ne yeğlerdim, biliyor musunuz?" - dedi bana. - "Ona yeğlemeyi; bu inatçı katıra yeğlemeyi gösterirdim! Tanrı aşkına nedir efendim, bu kez yapmayı yeğlemediği nedir?"

Bartleby kılını bile kıpırdatmadı.

"Bay Kıskaç" dedim, "şu an için sizin çekilmenizi yeğliyorum".

Her nasılsa, son zamanlarda bu 'yeğleme' sözcüğünü hiç de uygun olmayan her durumda ister istemez kullanır olmuştum. Ve yazıcıyla ilişkimin daha şimdiden, üstelik zihinsel açıdan beni etkilemiş olduğunu görünce ürperdim. Acaba henüz ortaya çıkmamış daha başka ve daha köklü ne gibi bir sapkınlığa yol açmıştı? Bu endişenin ivedi önlemler almaya karar vermemde etkisi olmadığı söylenemez.

Kıskaç hırçın ve somurtkan bir ifadeyle uzaklaşırken, uysal ve saygılı bir ifadeyle Hindi yaklaştı.

"İzninizle efendim" dedi, "dün Bartleby hakkında düşünüyordum da, sanırım her gün şöyle iyisinden bir iki bardak bira içmeyi yeğlese, bunun onu düzeltmeye ve metinleri karşılaştırma işine yardımcı olmasına çok katkısı olurdu".

"Senin için de aynı şey geçerli" dedim biraz gergin bir hava içinde.

"İzninizle efendim, geçerli olan nedir efendim?" diye sorarken Hindi, bir yandan da saygılı bir biçimde kendisini paravanın ardındaki daracık alana sıkıştırmaya çalıştığından, bu hareketiyle beni yazıcıya doğru itiştirip, onu dürtüklememe neden oldu. "Geçerli olan nedir, efendim?"

"Burada tek başıma ve rahat bırakılmayı yeğlerim" dedi Bartleby, kişiye özel alanına doluşulmuş olmasından dolayı biraz da gücenerek.

"Geçerli olan bu, Hindi" dedim - "geçerli olan bu".

"Aa, yeğlemek? A evet - garip bir sözcük. Ben kendim, bu sözcüğü hiç kullanmam. Ama efendim, demin söylediğim gibi, eğer bunu yeğleyecek olursa -"

"Hindi" diyerek sözünü kestim, "lütfen buradan uzaklaş".

O çekilip gitmek üzere katlanan kapıyı açarken, masasında oturmakta olan Kıskaç'la göz göze geldik ve Kıskaç bana belli bir metni, mavi mi yoksa beyaz kâğıda mı yazmasını yeğlediğimi sordu. 'Yeğlemek' sözcüğünü en ufak bir kasıt olmaksızın sarfetmişti. Belli bir şey ki, bu sözcük istem dışı ağzından çıkıvermişti. Kendi kendime, daha şimdiden kafalarımızı değilse de, bir ölçüde benim ve yazıcılarımın dillerimizi bile değiştirmiş olan bu çılgın adamdan elbette kurtulmam gerek diye düşündüm. Ancak, yol verme işleminin aceleye ge-

tirilmemesinin daha öngörülü bir davranış olacağı kanısındaydım.

Ertesi gün Bartleby'nin hiçbir iş yapmayıp, yalnızca ölü duvarın karşısına dikilerek düş kurduğunu fark ettim. Niye yazı yazmadığını sorduğumda, artık yazmamaya karar vermiş olduğunu söyledi.

"Niçin, nasıl olur? Bir bu eksikti!" diye haykırdım, "artık yazmayacak mısın?"

"Artık yazmayacağım".

"Pekiyi ama, neden?"

"Nedenini görmüyor musunuz?" diye kayıtsızca yanıtladı.

Sabit bakışlarla baktım ona ve gözlerinin donuk ve bulanık bir görünümü olduğunu fark ettim. Hemen aklıma, benimle birlikte olduğu ilk birkaç hafta süresince o loş pencerenin ışığında örneği görülmemiş bir çabayla yazmış olmaktan dolayı geçici olarak görüşünün zayıflamış olabileceği geldi.

Duygulanmıştım. Üzüldüğümü belirten bir şeyler söyledim ona. Elbette bir süre yazmaktan kaçınmasının akılcı olacağına değindim ve bu fırsatı açık havaya çıkıp sağlıklı egzersizler yapmak üzere değerlendirmesi için yüreklendirdim onu. Ne var ki, o bunu yapmadı. Bundan birkaç gün sonra, diğer yazıcılarım dışarıda olduğundan ve ben kendim de birtakım mektupları postaya yetiştirme telaşı içinde olduğum için, yapacak başka hiçbir işi olmadığına göre, doğal olarak, Bartleby'nin her zamanki inatçılığında ısrar etmeyip, bu mektupları

postaneye götüreceğini düşündüm. Ancak o, kayıtsız bir ifadeyle bunu yapmayı reddetti. Dolayısıyla, durumum hiç uygun olmasa da, ben kendim gittim.

Gene aradan günler geçti. Bartleby'nin gözlerinin iyileşip iyileşmediği konusunda bir şey diyemiyordum. Görünüşe bakılırsa, iyileşmiş gibiydi. Ama bunu ona sorduğumda bir yanıt bağışlama özverisinde bulunmadı. Ne olursa olsun, hiç yazı yazmıyordu. En sonunda, benim üstelemelerime karşılık, bundan böyle sürekli olarak yazı yazmayı bıraktığı konusunda beni bilgilendirdi.

"Ne!" diye haykırdım; "gözlerin tamamen iyileşse de - hatta, eskisinden bile iyi olsa, gene de yazmayacak mısın?"

"Ben yazı yazmayı bıraktım" diye yanıtladı ve sessizce çekildi.

Hep olduğu gibi, bir demirbaş olarak kaldı büromda. Hayır, yok - eğer böyle bir şey olasıysa - her zamankinden de daha sabit bir demirbaş haline geldi. Ne yapılabilirdi? Büroda hiçbir şey yapmıyordu; ne diye orada kalsındı? Apaçık gerçek şuydu ki, artık benim için sadece yararsız olmakla kalmayıp, üstelik katlanılması gereken bir çile, bir dert kaynağı haline gelmeye başlamıştı. Gene de onun için üzülüyordum. Onu düşünerek benim için bir huzursuzluk nedeni olduğunu söylersem, gerçeği yeterince yansıtmamış olurum. Eğer bana bir yakınının ya da bir dostunun adını vermiş olsaydı, derhal o insanlara yazar ve bu adamcağızı gelip alarak uygun

bir barınağa götürmeleri için zorlardım onları. Ama görünüşe bakılırsa yalnızdı, dünyada hiç kimsesi yoktu. Atlantik Okyanusu'nun ortasındaki bir batık gibiydi. En sonunda, işimle ilgili zorunluluklar bütün diğer düşüncelerin önüne geçti. Elimden geldiğince terbiye ölçüsünde, Bartleby'ye kayıtsız şartsız altı gün içinde bürodan ayrılması gerektiğini söyledim. Onu, bu süre içinde önlem alıp başka bir konut bulması için uyardım. Taşınma konusunda ilk adımı attığı takdirde, ona yardım etmeyi önerdim. "Ve benden tamamen ayrıldıktan sonra da Bartleby" diye ekledim, "tümüyle geçimsiz kalmamanı sağlayacağım. Şu andan itibaren altı gün, unutma".

Bu sürenin bitiminde paravanın arkasına kaçamak bir göz attım ve gelin görün ki! - Bartleby oradaydı.

Kendimi toparladım, tüm ciddiliğimle usulca ona doğru yaklaştım, omzuna dokundum ve dedim ki, "Vakit geldi; burayı terk etmen gerek; senin için üzgünüm; al bu parayı, ama gitmelisin".

"Gitmemeyi yeğlerim" diye yanıtladı, sırtı hâlâ bana dönük olarak.

"Gitmek zorundasın".

Hiç sesini çıkartmadı.

Bu adamın dürüstlüğüne sınırsız güvenim vardı. Birçok kez, böyle ufak tefek şeyler konusunda dikkatsiz olduğum için yere düşürmüş olduğum bozuk paraları getirip bana vermişti. Dolayısıyla, bunu izleyen gelişme de olağandışı sayılmamalıdır.

"Bartleby" dedim, "hesaba göre sana yirmi dolar

borçluyum; burada otuz iki var; yirmisi zaten senin - alır mısın?" ve paraları ona doğru uzattım.

Ama o hiç kıpırdamadı.

"O halde, onları buraya bırakıyorum" diyerek masanın üstündeki bir ağırlığın altına koydum. Sonra şapkamı ve bastonumu alıp kapıya doğru giderken sakin sakin dönüp ekledim - "Eşyalarını taşıdıktan sonra Bartleby, tabii kapıyı kilitlersin - bugün için herkes çıkıp gitmiş olduğuna göre - lütfen anahtarı paspasın altına bırak da sabah onu oradan alabileyim. Seni bir daha görmeyeceğim; onun için hoşça kal. Eğer bundan sonra, yeni evinde, sana yardım edebileceğim herhangi bir şey olursa, bana yazmak için hiç çekinme. Hoşça kal, Bartleby, kendine iyi bak".

Ama karşılık olarak tek bir kelime sarfetmedi; yıkılmış bir tapınağın ayakta kalmış son sütunu gibi, bu ıssız odanın ortasında sessizce dikilmiş duruyordu.

Üzgün, düşüncelere dalmış bir halde eve doğru yürürken gururum, acıma duyguma üstün geldi. Bartleby'den kurtulma işini ustaca düzenlemiş olduğum için kendimden son derece hoşnuttum. Ustaca diyorum, çünkü serinkanlı bir biçimde düşünen herkese bu böyle görünmeli gibi geliyor bana. Yöntemimin güzelliği, kelimenin tam anlamıyla gürültüsüz olmasından kaynaklanıyordu. Terbiyesizce bir zorbalık yoktu; hiçbir türden kabadayılık gösterisi de yoktu; öfkeli bir halde gözdağı vermeler ve dairenin içinde oradan oraya itişli kakışlı koşuşturmalar, Bartleby'e pılısını pırtısını top-

layıp defolup gitmesi için onu sarsaklayarak sert bir dille emir yağdırmalar yoktu. Hiç bu türden şeyler olmadı. Bartleby'ye yüksek sesle gitmesini emretmeksizin - ki, zeki ama basit biri bunu yapabilirdi - ben onun gitmesini zorunlu kılan koşulları hazırlamış ve söylemek durumunda olduğum her şeyi bu hazırlığıma dayandırmıştım. Yöntemimi düşündükçe ona olan hayranlığım daha da artıyordu. Gene de, ertesi sabah uyandığımda bazı kuşkularım vardı - her nasılsa bir yolunu bulup, kibirden kurtulmayı başarmıştım. İnsanın en serinkanlı ve aklının işlek olduğu saatlerden biri sabah uyandığı zamandır. Yöntemim son derece isabetli görünüyordu - ancak bu sadece kuramsal olarak böyleydi. Acaba uygulamada nasıl olacaktı - işte güçlük buradaydı. Bartleby'nin gitmiş olduğu varsayımı gerçekten güzel bir düşünceydi; ama gene de, bu benim kendi varsayımımdı, Bartleby'ye ait değildi. Asıl mesele, benim Bartleby'nin beni bırakacağını varsaymam değil, onun bunu yapmayı yeğleyip yeğlemeyeceğiydi. Varsayımlardan ziyade, neyi yeğleyip neyi yeğlemediğine dayalıydı onun yaşamı.

Kahvaltıdan sonra, kendi kendime artı ve eksileriyle olasılıkları tartışarak kent merkezine doğru yürüdüm. Bir an, bunun zavallı ve başarısız bir girişim olarak kalacağını ve her zaman olduğu gibi büroda Bartleby'nin capcanlı karşıma çıkacağını düşünüyordum; bir an sonra, iskemlesini boş bulacağıma kesin gözüyle bakıyordum. Ve işte bu şekilde zihnimdeki düşünceler dönüp

durmaya devam etti. Broadway'le Canal Street'in kesiştiği köşede dikilip ciddi bir tartışmaya dalmış heyecan içinde bir grup insan gördüm.

"Bahse girerim, yapmayacak" dedi bir ses ben geçerken.

"Gitmeyecek mi? - anlaştık!" dedim, "paranı koy".

İçgüdüsel olarak kendi paramı çıkarmak üzere elimi cebime attığımda, bunun bir seçim günü olduğunu anımsadım. Kulak misafiri olduğum sözcükler, Bartleby ile ilgili değil, belediye başkanlığına aday olan birinin başarı ve başarısızlığıyla ilgiliydi. Zihnimdeki amacın çerçevesi içinde sanki tüm Broadway benim heyecanımı paylaşıyor ve benim zihnimi kurcalayan soruyla uğraşıyor gibi gelmişti bana. Caddedeki şamatanın bir anlık dalgınlığımı perdelemesine şükrederek yoluma devam ettim.

Amaçlamış olduğum gibi, her zaman olduğundan daha önce büromun kapısındaydım. Bir an durup dinledim. Tam bir sessizlik vardı. Gitmiş olmalıydı. Kapı kolunu denedim. Kapı kilitliydi. Evet, yöntemim bir sihir gibi işe yaramıştı; gerçekten yok olmuş olmalıydı. Gene de bir sıkıntı, bir kasvet vardı içimde; neredeyse bu parlak başarımdan dolayı üzüntü duyuyordum. El yordamıyla, Bartleby'nin paspasın altına bırakmış olması gereken anahtarı bulmaya çalışırken kazara dizim kapı tıklaması gibi bir ses çıkartarak kapıya çarptı ve buna karşılık olarak içerden bir ses geldi - "Daha değil; meşgulüm".

Bartleby'ydi bu.

Yıldırım çarpmışa dönmüştüm. Uzun yıllar önce Virginia'da yıldırım çarpınca ağzında purosuyla ölen adam gibi bir an için olduğum yerde kalakaldım; o adam kendi açık penceresinin önünde ölmüş ve taa ki biri ona dokunup da düşünceye dek, yaslanıp kaldığı yerden güzelim akşamüstünü izlemişti.

"Gitmemiş!" diye mırıldandım en sonunda. Fakat gene, bu akıl sır almaz yazıcının üstümde kurmuş olduğu şaşılacak etkiye boyun eğerek, tüm rahatsızlığıma rağmen bir türlü kurtulamadığım bu üstünlüğün etkisi altında yavaşça aşağı kata inip dışarı çıktım ve binanın çevresinde dolaşırken bu işitilmemiş, anlaşılmaz durum karşısında ne yapabileceğimi düşündüm. Adamı gerçek bir itiş kakışla dışarı atmak gibi bir şey yapamazdım; ona ağır şeyler söyleyerek kovmak olmazdı; polis çağırmak tatsız fikirdi; öte yandan, bana karşı bir canlı cenaze zaferinin tadını çıkartmasına izin vermek - bunu da düşünemiyordum. Ne yapmalıydı? Ya da, eğer hiçbir şey yapılamıyorsa, bu konuya ilişkin takınabileceğim daha başka bir tavır var mıydı? Evet, daha önce ileriye dönük olarak Bartleby'nin çekip gideceğini varsaymış olduğum gibi, şimdi de geçmişe dönük olarak onun çekip gittiğini varsayabilirdim. Bu varsayımı akla uygun bir biçimde sürdürmek üzere telaş içinde büroma gidip, sanki Bartleby'yi hiç görmemiş gibi davranarak, sanki o havaymış gibi dosdoğru onun üstüne yürüyebilirdim. Böyle bir uygulama garip bir biçimdede tam hedefe isabet

edebilirdi. Varsayımlar öğretisine göre, Bartleby'nin böyle bir uygulamaya karşı durabilmesi pek olası değildi. Ancak, iyice düşünüldüğünde, bu tasarının başarıya ulaşması oldukça şüpheli görünüyordu. Bu konuyu onunla birlikte bir kez daha tartışmaya karar verdim.

"Bartleby" dedim büroya girerken oldukça ciddi bir ifadeyle, "gerçekten çok canım sıkılıyor. Azap içindeyim, Bartleby. Senin hakkında daha iyi düşünceler besliyordum. Dikkatle ele alınmayı gerektiren bir açmaz söz konusu olduğunda, küçük bir dokundurmanın yeterli olabileceği, beyefendice bir yaklaşım bekliyordum senden. - Uzun lafın kısası, bu bir varsayımdı. Ama görünüşe bakılırsa, aldanmıştım. "Niçin?" diye ekledim yapmacıksız bir tavırla söze başlayarak, "daha o paraya elini bile sürmemişsin" dedim, geçen akşam bırakmış olduğum yerde duran parayı işaret ederek.

Hiç karşılık vermedi.

"Beni bırakacak mısın, bırakmayacak mısın?" Artık ani bir hırsa kapılarak ona doğru ilerledim.

"Sizi bırakmamayı yeğlerim" diye yanıtlarken, 'bırakmamayı' sözcüğünü vurgulayarak söyledi.

"Burada kalmak hakkını nereden buluyorsun? Kira mı ödüyorsun? Vergilerimi mi ödüyorsun? Yoksa burası senin mülkün mü?"

Hiç karşılık vermedi.

"Artık işe devam edip yazmaya hazır mısın? Gözlerin iyileşti mi? Bu sabah benim için kısa bir metin ya-

zabilir misin? Ya da, birkaç satırı karşılaştırabilir misin? Veya postaneye gidebilir misin? Kısacası, bu bürodan ayrılmayı reddetmene anlam katacak herhangi birşey yapabilir misin?"

Sessizce sığınağına çekildi. Artık öylesine duygusal bir gerilim içine girmiştim ki, o an için daha başka gösteriler sergilememek üzere öngörülü olup, kendimi denetlememin yerinde olacağını düşündüm. Bartleby'yle ben burada yalnızdık. Bahtsız Adams'ın ve ondan da daha bahtsız olan, Adams'ın bir inziva yeri gibi bürosundaki Colt'u anımsadım; ve Adams tarafından korkunç şekilde öfkelendirilen zavallı Colt'un nasıl sakınmasızca kendini müthiş bir heyecana kaptırarak farkında olmaksızın kaçınılmaz eyleme - kuşkusuz hiç kimsenin bunun uygulayıcısı kadar kederlenemeyeceği eyleme dolu dizgin koştuğunu anımsadım. Çoğu kez, bu konu üstünde kafa yorduğumda bana öyle gelirdi ki, eğer bu ağız dalaşı herkese açık bir caddede ya da özel bir konutta geçmiş olsaydı, bu biçimde son bulmazdı. İnsancıl aile ilişkileriyle kutsanmamış bir binanın üst katındaki - çıplak döşemesi halısız, tozlu, bezgin görünümlü ıssız bir büro dairesinde yalnız olmak - hiç kuşkusuz, bahtsız Colt'un hemencecik alev alan çaresizliğini artıran bir durumdu.

Ancak, bu eski Adem fesatı içimde uyanıp da Bartleby'e ilişkin beni baştan çıkarmaya başlayınca, yakaladığım gibi tutup attım onu. Nasıl mı? Çok basit, tanrısal uyarıyı anımsayarak: "Senin için yeni bir buyru-

ğum var, birbirinizi sevin". Evet, beni kurtaran bu oldu. Daha yüce düşünceler bir yana, sevecenlik, genellikle, çok akılcı ve sağgörülü bir ilkedir - ki, ona sahip olan kişi için büyük bir koruyucudur. İnsanlar kıskançlık uğruna, öfke uğruna, nefret uğruna, bencillik uğruna ve kutsal gurur uğruna cinayet işlemişlerdir; ancak şimdiye dek hiç kimsenin sevecenlik adına insanlık dışı bir cinayet işlediğini duymadım. Eğer hesapta daha üstün bir etken yoksa, bencillik, tek başına, özellikle taşkın yapılı insanlarda, yardımseverlik ve insanseverliği harekete geçirir. Her neyse, söz konusu durum açısından, yazıcının tavrını iyiliğe yönelik bir biçimde yorumlayarak içimdeki öfkeli duyguları bastırmaya çabaladım. Zavallı adam, zavallı adam, diye düşündüm, bir kastı yok, ayrıca, çok güç dönemler geçirmiş ve gönlünce davranmasına izin verilmesi gerek.

Aynı zamanda, derhal kendimi toplayarak umutsuzluğumu gidermek için de çaba gösterdim. Sabahın ilerleyen saatlerinde, kendisine uygun gelen bir zamanda Bartleby'nin kendi isteğiyle sığınağından dışarı çıkıp, kapıya doğru kararlı bir biçimde yürüyeceğini düşlemeye çalıştım. Ama, hayır. Saat on iki oldu; Hindi'nin yüzü kızarmaya başladı, mürekkep hokkasını devirdi ve zaptolunmaz bir hal sergilemeye başladı; Kıskaç giderek sessizleşti ve kibarlaştı; Zencefilli Çörek hatur hutur öğle yemeği olan elmasını yemeye koyuldu ve Bartleby, penceresinin önünde dikilip, ölü duvarın karşısındaki en derin düşlerinden birine daldı. Buna göz yumu-

lacak mı? Bunu kabullenmek mi gerek? O gün akşamüstü ona tek bir sözcük daha etmeksizin bürodan ayrıldım.

Boş vakitlerimi, Edwards'ın 'Niyetler', Priestley'in 'Gereksinimler' kitaplarına biraz göz atarak geçirdiğim birkaç gün daha geçti. Mevcut şartlar altında, bu kitaplar olumlu bir duygunun oluşmasına neden oluyordu. Giderek, yazıcıya ilişkin bu sorunlarımın önceden belirlenmiş bir yazgı olduğu ve Bartleby'nin, benim gibi bir ölümlüden başka hiçbir şey olmayan birinin içyüzünü anlamak gibi gizemli bir amaçla, her şeye kadir Tanrı'nın takdiri tarafından benim yanımda barındırıldığı kanısına varmaya başladım. Evet Bartleby, orada paravanın ardında kal, diye düşünüyordum; artık sana eziyet etmeyeceğim; sen bu eski sandalyeler kadar sessiz ve zararsızsın; hissetmemiştim. Sonunda görüyorum, duyumsuyorum; yaşamımın alnıma önceden yazılmış amacını kavrıyorum. Hoşnudum. Başkalarının canlandırılacak daha yüce rolleri olabilir, ama benim bu dünyadaki görevim Bartleby, senin uygun gördüğün sürece bu büro odasında kalmanı sağlamak.

Sanırım, eğer büromu ziyaret eden meslektaşlarımın bir rica niteliği taşımayan ve hoşgörüden uzak yorumlarıyla uyarılmamış olsaydım, bu bilgece ve kutsal ruh halim sürüp gidecekti. Ancak, geniş gönüllü olmayanların sürekli sürtüşmeye girdikleri daha cömert gönülleri en sonunda kararlılıklarında yorgun düşürmelerine sık sık raslanır. Öte yandan, şurası kesin ki, dikkatle düşündüğümde, büroma giren insanların, hiç hesaba

katılmadık bir Bartleby'nin tuhaflıkları karşısında çarpılmışa dönüp, dolayısıyla onunla ilgili birtakım olumsuz gözlemlerde bulunmaları hiç de garip değildi. Kimi zaman, benimle işi olduğu için büroma gelen bir avukat, orada yazıcıdan başka kimse olmadığı için benim nerede olduğum konusunda kesin bir bilgi edinmek üzere ona birtakım sorular sormak durumunda kalıyordu; ancak Bartleby, onun boşuna konuşmalarını hiç dikkate almaksızın odanın orta yerinde kıpırdamadan dikilip duruyordu. Dolayısıyla, avukat bir süre onu süzdükten sonra, geldiğinde bildiğinden fazla bir şey öğrenemeden gidiyordu.

Ayrıca, oda yargıçlar ve tanıklarla dolu olup, bir konu üstünde bir konuşma sürerken, işlerin karıştığı bir noktada, oradakilerden işe kendini iyiden iyiye kaptırmış bir hukukçu beyefendi, hiçbir iş yapmamakta olan Bartleby'i görerek, bir an önce bürosuna (o hukukçu beyefendinin bürosuna) koşup, bazı belgeleri kendisine getirmesini isteyecek oluyordu. Bunun üzerine Bartleby sakin sakin isteneni yapmayı reddediyor, dahası önceden olduğu gibi boş boş durmayı sürdürüyordu. O zaman yargıç gözlerini dikip ona uzun uzun bakıyor, sonra da bakışlarını bana çeviriyordu. Pekiyi, ben ne diyebilirdim? En sonunda, tüm meslekdaşlarım arasında hayret uyandıran ve büromda garip bir yaratığı barındırdığım yolunda bir söylentinin sürmekte olduğuna dikkatim çekildi. Bu beni çok kaygılandırdı. Onun uzun ömürlü bir adam çıkarak büromu işgal etmeyi sürdüre-

bileceği ve otoritemi tanımayacağı; konuklarımın zihinlerini karıştırıp mesleki ünümü örseleyebileceği; büroma kara bir gölge düşürebileceği; birikimleri sayesinde bedeniyle ruhunu bir arada tutarak (hiç kuşkusuz, olsa olsa günde beş sent harcıyordu) benden uzun yaşayabileceği ve bürom üstünde sürekli oturma hakkı iddia edebileceği olasılıkları aklıma gelince - bütün bu karanlık beklentiler giderek zihnime üşüştükçe ve arkadaşlarımın odamdaki hayalet hakkındaki acımasız yorumları beni zorlayarak sürüp gittikçe, büyük bir değişim içine girdim. Tüm yetilerimi toplayıp sonsuza dek bu dayanılmaz karmaşıklıktan kurtulmaya karar verdim.

Karmaşık bir tasarıya girişmeden önce, gene de böyle bir sona hazırlıklı olarak, öncelikle Bartleby'ye sürekli olarak ayrılmasının göreneklere uygunluğuna değinerek basit bir öneride bulundum. Sakin ve ciddi bir ifadeyle bu görüşü dikkatine ve değerlendirmesine sundum. Ancak, üç gün bunun üstünde düşündükten sonra, bana, ilk vermiş olduğu kararın değişmediği konusunda bilgi verdi; uzun lafın kısası, benimle kalmayı yeğlediğini söyledi.

Şimdi ne yapacağım? Zihnimi bu konu dışındaki her şeyden arındırıp, kendi kendime bunu sordum. Ne yapacağım? Ne yapmalıyım? Vicdanım, bu adamla, daha doğrusu bu hayaletle ne yapmam gerektiğini söylüyor. Kendimi ondan kurtarmak zorundayım; o buradan gitmeli. Ama nasıl? Bu zavallı, solgun suratlı, eylemsiz ölümlüyü itip kakmayacaksın - böylesine çaresiz bir

yaratığı ite kaka kapı dışarı etmeyeceksin. Böylesine bir acımasızlıkla kendini lekelemeyeceksin. Hayır, yapmayacağım, ben böyle bir şey yapamam. Böyle bir şey yapmaktansa, ölünceye dek burada yaşamasına izin verir, sonra da kalıntılarının üstüne duvar örerim daha iyi. Pekâlâ, o halde ne yapacaksın? Ne kadar dil dökersen dök, o yerinden kıpırdamayacak. Verdiğin rüşveti, senin kendi masanın üstündeki kâğıt ağırlığının altında bırakıyor; kısacası, belli bir şey ki, sana yapışıp kalmayı yeğliyor.

O halde, şiddet içeren bir şey, alışılmadık bir şey yapılması gerek. Ne? Elbette, onu bir polise yakalatıp, o masum, sarı benizli adamı hapse attıracak değilsin. Zaten, hangi nedenden ötürü böyle bir şeyin yapılmasını sağlayabilirsin ki? - O bir serseri, öyle mi? Ne! O bir serseri, yerinden kıpırdamayı reddeden bir gezgin, öyle mi? Demek, o bir serseri olmadığı halde, onu bir serseriymiş gibi kabul etmeye çalışıyorsun? Bu çok saçma. Hiçbir geçim kaynağı yok. İşte, ona ben bakıyorum. Bu da yanlış. Çünkü, o kendi kendine bakıyor ve çıkıp ona baktığını ileri süren herhangi birine karşı, yanıtı verebilecek bu tek kanıt yeterli. Pekâlâ, bu kadarı yeter. O beni bırakmayacağına göre, ben onu bırakmalıyım. Büromu değiştireceğim; başka bir yere taşınacağım ve ona yeterli bir süre önce haber verip, yeni büromda karşıma çıktığı takdirde, haneye tecavüz eden adi bir suçluymuş gibi yasalara başvuracağım.

Buna göre harekete geçerek ertesi günü ona şöyle

dedim: "Bence bu büro Belediye'den çok uzakta kalıyor; havası da sağlıksız. Kısacası, önümüzdeki hafta büroyu taşımak niyetindeyim ve artık senin hizmetine gerek kalmayacak. Kendine başka bir yer bulabilmen için sana bunu şimdiden söylüyorum".

Hiçbir karşılık vermedi ve daha başka bir şey konuşulmadı.

Kararlaştırılan gün arabalar ve adamlar ayarladım, büroma geldiler ve zaten az eşya olduğundan birkaç saat içinde her şeyi taşıdılar. Bu süre boyunca, yazıcı, en son eşya olarak taşınmasını emrettiğim paravanın arkasında dikilip durdu. Paravan kaldırıldı; ve, koskocaman bir kitabın sayfaları gibi katlanınca, çıplak odanın durağan işgalcisini ortada bıraktı. İçimden bir şey beni paylarken, girişte durup ona baktım.

Ellerim cebimde - ve - ve yüreğim ağzımda, yine içeri girdim.

"Elveda, Bartleby; ben gidiyorum - elveda; ve Tanrı bir şekilde yanında olsun; bunu da al" diyerek eline bir şey sıkıştırdım. Ama o yere düştü ve sonra - söylemesi garip ama - ondan kurtulmak için yanıp tutuştuğum halde, adeta kendimi koparır gibi ayrıldım oradan.

Yeni yerime yerleştikten sonra, bir iki gün kapıyı kilitledim ve koridordan gelen her ayak sesinde yerimden sıçradım. Kısa bir süre için dışarı çıkmış olup geri döndüğümde, bir an için girişte durup, anahtarımı kilide sokmadan önce kulak kesilip etrafı dinledim. Ama

bu korkular gereksizdi. Bartleby bir daha asla yakınıma gelmedi.

Her şeyin yolunda gittiğini düşünüyordum, taa ki, rahatsız edici görünümlü bir yabancı, yakın zamana kadar Wall Street -No'da oturan kişinin ben olup olmadığını soruşturmak üzere beni ziyaret edinceye kadar.

İçim uğursuz önsezilerle dolu, bendim, diye yanıtladım.

"O halde efendim" dedi daha sonra yargıç olduğunu öğrendiğim yabancı "orada bıraktığınız adamdan sorumlusunuz. Yazı yazmayı reddediyor; her işi yapmayı reddediyor; yapmamayı yeğlediğini söylüyor; üstelik, daireyi bırakıp gitmeyi de reddediyor".

"Çok üzüldüm efendim" dedim, sakin görünmekle birlikte içim ürpererek, "ama gerçekten, sözünü ettiğiniz kişi ne akrabam, ne çırağım, beni ondan sorumlu tutmanızı gerektirebilecek hiç kimsem değil".

"Tanrı aşkına, kimdir o?"

"Size kesin bir bilgi veremem. Hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Eskiden yazıcı olarak tutmuştum onu; ama epeydir benim için hiçbir şey yapmıyor".

"Öyleyse hesabını kapatayım - iyi günler, efendim".

Birkaç gün geçtiği halde daha başka ses çıkmadı; sık sık içimden sevecen bir duygu beni, oraya gidip zavallı Bartleby'i görmem için dürtüyorsa da, adlandıramadığım bir tür tiksinti beni engelliyordu.

Aradan bir hafta daha geçip de bana başka bir haber ulaşmayınca, en sonunda onunla ilgili konu kapan-

dı, diye düşündüm. Ancak, ertesi gün büroma geldiğimde oldukça gerilimli bir telaş içinde, kapıda beni bekleyen birtakım insanlar buldum.

"İşte bu adam - geliyor" diye haykırdı daha önce beni tek başına ziyaret eden yargıç olarak tanımış olduğum kişi.

"Derhal onu oradan çıkartmalısınız, efendim" diye haykırırken bana doğru yaklaşan iri yapılı adamın Wall Street -No'nun ev sahibi olduğunu gördüm. "Bu beyefendiler, kiracılarım, artık bu duruma dayanmıyorlar; Bay B-," diye yargıcı işaret etti. "Onu odasından dışarıya attı, ama şimdi de gündüzleri merdivenlerde trabzanların dibinde oturup, geceleri girişte uyuyarak tekinsiz bir biçimde tüm binayı gezmekte direniyor. Herkes kaygı içinde; müşteriler bürolarını terk ediyorlar; serserilerin güruh halinde saldıracakları yolunda bir korku besleniyor; hiç gecikmeksizin bir şeyler yapmalısınız".

Ne olduğumu anlayamadan kendimi bu selin içinde buldum; mümkün olsa seve seve kendimi yeni daireme kilitleyip hapsederdim. Boşuna Bartleby'nin hiç kimsem olmadığında- benim için herhangi birinden farksız olduğunda ısrar ettim. Boşunaydı - ona ilişkin birşeyler bilen son kişi bendim ve bu korkunç durumdan beni sorumlu tutuyorlardı.

Gazetelerde uluorta sergilenmek korkusuyla (orada bulunanların biri üstü kapalı olarak beni tehdit etmişti), durumu düşünüp taşındım ve en sonunda, eğer yargıç kendi (yargıcın) odasında bana yazıcıyla özel ola-

rak görüşme fırsatı tanırsa, o gün akşamüstü onları şikayetçi oldukları bu başbelasından kurtarmak için elimden geleni yapmaya gayret edeceğimi söyledim.

Eski uğrak yerimin üst katına çıkarken, merdiven boşluğunda trabzanların dibinde sessizce oturmakta olan Bartleby ile karşılaştım.

"Burada ne yapıyorsun Bartleby?" dedim.

"Trabzanlarda oturuyorum" diye yumuşak bir sesle yanıtladı.

Elimle, daha sonra bizi yalnız bırakıp giden yargıcın odasını işaret ettim.

"Bartleby" dedim, "bürodan atıldıktan sonra işgal etmekte direnerek benim için büyük bir sıkıntı kaynağı olduğunun farkında mısın?"

Yanıt yok.

"Şimdi, iki şeyden biri olmak zorunda. Ya, sen bir şeyler yapmak zorundasın, ya da sana bir şeyler yapılmak zorunda kalınacak. Söyle bakalım, ne tür bir işte çalışmak isterdin? Biri için gene yazıcı olarak çalışmak ister miydin?"

"Hayır; hiçbir değişiklik yapmamayı yeğlerim."

"Bir mağazada tezgahtarlık yapmak ister miydin?"

"Öyle bir işte çok fazla kapalı kalınır. Hayır, tezgahtarlık yapmak istemem; ama, kesin bir şey diyemem."

"Fazla kapalı mı kalınır?" diye haykırdım; "ama sen her zaman kendi kendini içeriye kapatıp oturursun!"

"Tezgahtarlık yapmamayı yeğlerim" diye yineledi sanki bu konuyu bir an önce kapatmak ister gibi.

"Pekiyi, barmenliğe ne dersin? Hem bu işte gözlerin de zorlanmaz."

"Hele onu hiç istemem; gene de daha önce söylediğim gibi, kesin bir şey diyemem."

Bu alışılmadık konuşkanlığı beni sinirlendirmişti. Saldırıya geçtim.

"Pekâlâ, o halde, tüccarların faturalarını tahsil etmek üzere ülkeyi dolaşmak ister miydin? Hem bu sağlığına da iyi gelir."

"Hayır, daha başka bir şey yapıyor olmayı yeğlerim."

"O halde, genç bir beyefendiyle sohbet edip onu eğlendirmek üzere ona eşlik ederek Avrupa'ya gidebilirsin - bu hoşuna gider miydi?"

"Hiç gitmez. Bir belirliliği olmayan işler bana çekici gelmiyor. Belli bir yerde olmak isterim. Ama kesin bir şey diyemem."

"O halde belli bir yerde ol" diye haykırdım artık sabrım taşarak ve onunla aramdaki insanı çileden çıkaran ilişki sürecinde ilk kez hatırı sayılır bir öfke nöbetine tutuldum. "Eğer, bu geceye kadar bu binadan çekip gitmezsen, kendimi mecbur hissedeceğim - aslına bakarsan- mecbur kalacağım-ben-ben- ben kendim bu binayı terketmeye!" Bu hareketsizliğini harekete dönüştürmek için onu ürkütebilecek nasıl bir tehdide başvuracağımı bilemeyerek, oldukça gülünç bir şekilde nok-

taladım konuşmamı. Daha fazla çaba göstermenin yararsız olduğunu görüp, umutsuz ve çökmüş bir halde onu bırakıp gidiyordum ki, son bir düşünce - daha önce tümden hoşgörüsüzlükle karşılanmamış bir şey geldi aklıma.

"Bartleby" dedim, mevcut şartlar altında elimden gelen en sevecen ifadeyle, "şimdi benimle eve gelir misin - büroma değil, evime - bir boş vakitte senin için uygun olabilecek bir düzenleme yapıncaya dek kalırsın? Haydi, gel gidelim, hemen şimdi".

"Hayır; şu an için hiçbir değişiklik yapmamayı yeğlerim."

Hiç karşılık vermedim, ama kelimenin tam anlamıyla, ani kaçışımın hızıyla herkesi bir yana kaçırtarak binadan dışarıya fırladım ve Wall Street'den Broadway'e doğru koşup karşıma çıkan ilk otobüse atlayarak kısa bir süre içinde izimi kaybettirdim. Sakinleşir sakinleşmez, gerek evsahibi ve kiracıların istekleri açısından, gerek Bartleby'yi vahşice bir eziyete karşı korumak için ona iyiliğim dokunması adına yapılabilecek her şeyi yapmış olduğumu kesinlikle kavradım. Artık, tamamiyle kaygıdan arınıp, sakin olmaya çabalıyordum ve dilediğimce başarılı olamamışsa da, gerçekleştirmiş olduğum girişim açısından vicdanım beni haklı çıkarıyordu. Kızgın evsahibi ve öfkeli kiracıları tarafından avlanmaktan öylesine korkmuştum ki, birkaç gün için işlerimi Kıskaç'a teslim edip, kentin yukarı kısmındaki banliyöde bulunan tatil evime gittim: Jersey City ve Hoboken'den

geçerek Manhattanville ve Astoria'ya kaçamak ziyaretlerde bulundum. Aslına bakılırsa, o dönemi tatil evimde yaşayarak geçirdim sayılır.

Tekrar büroma girdiğimde, Tanrım, masanın üstünde ev sahibinden bir not vardı. Titreyen ellerle açtım onu. Bu not bana, yazarının polis çağırdığını ve Bartleby'nin serseri olarak Adliye'ye sevkedilmiş olduğunu bildiriyordu. Dahası, onun hakkında herkesin bildiğinden fazlasını bildiğim için oraya giderek durumu yansıtacak şekilde ifade vermemi diliyordu. Bu haberin üstümde çelişik bir etkisi oldu. İlk önce öfkelendim ama en sonunda kabullenir oldum. Ev sahibinin dinamik ve aceleci yapısı, onu, benim asla yapmaya karar veremeyeceğim bir yöntemi benimsemeye yöneltmişti; ancak gene de, böylesine tuhaf şartlar altında son çare olabilecek tek yol buydu görünüşe bakılırsa.

Daha sonra öğrendiğime göre, kendisine Adliye'ye götürülmek zorunda olduğu söylendiğinde, zavallı yazıcı en küçük bir engel bile çıkarmayıp, kendi donuk ve durağan üslûbu içinde davranmayı sürdürmüştü.

Notu aldığım gün, Adliye'ye gittim. Doğru görevliyi arayıp ziyaretimin nedenini açıklayınca bana aradığım kişinin orada olduğu bildirildi. O zaman, inandırıcı bir dille görevliye Bartleby'nin kelimenin tam anlamıyla dürüst bir adam olduğunu ve alışılmadık tuhaflıklarına karşın, büyük bir sevecenlikle kucak açılmayı gerektiren biri olduğunu söyledim. Bildiğim her şeyi naklettikten sonra, daha ılımlı bir çözüm bulununcaya

dek -kaldı ki, bunun ne olacağı hakkında hiçbir fikrim yoktu- bu alıkonulma sürecinde ona olabildiğince hoşgörülü davranılmasını önererek sözlerimi noktaladım. Nasıl olsa, daha başka bir şeyde karar kılınamasa bile, düşkünler evi onu kabul etmek zorundaydı. Sonra onunla görüşebilmem için izin verilmesini rica ettim.

Yüz kızartıcı bir suçu olmayıp tümüyle zararsız ve sakin olması nedeniyle, hapishane içinde, özellikle de çim ekili, etrafı çevrilmiş iç avlularda özgürce dolaşmasına izin vermişlerdi. Dolayısıyla onu, bu avluların en sessizinde yüzü yüksek bir duvara dönük olarak ayakta dikilirken bulduğumda, etraftaki hapishane pencerelerinin parmaklıkları arasından katiller ve hırsızların onu gözlediklerini görüyormuşum gibi bir duyguya kapıldım.

"Bartleby!"

"Seni tanımıyorum" dedi dönüp bakmaksızın ve "sana söylemek istediğim hiçbir şey yok".

"Seni buraya getiren ben değilim Bartleby" dedim, kuşkucu ifadesinden müthiş bir acı duyarak. "Ve senin için burası hiç de öyle iğrenç bir yer değil. Burada bulunuyor olman senin açından kınanacak bir şey değil. Görüyorsun, burası öyle insanın tahmin ettiği gibi hüzünlü bir yer değil. Bak, işte gökyüzü, işte çimler, hepsi burada."

"Nerede olduğumu biliyorum" diye yanıtladı, ama daha başka bir şey söylemedi ve dolayısıyla onu bırakarak oradan ayrıldım.

Tekrar koridora girdiğimde, kaba saba, et çuvalı gibi önlüklü bir adam yanıma yaklaştı ve başparmağıyla kendi omzunu dürterek dedi ki: "O sizin arkadaşınız mı?"

"Evet."

"Açlıktan ölmek ister mi? Öyle bir isteği varsa, hapishane yemeğine kalsın, başka bir şey istemez."

"Sen kimsin?" diye sordum, böyle bir yerde böylesine teklifsizce konuşan birine ne anlam vermek gerektiğini bilemeden.

"Ziftlenme görevlisiyim. Burada dostları olan beyefendiler, yakınlarına güzel yiyecekler sağlamam için beni tutarlar."

"Demek öyle" dedim, gardiyana dönerek.

Öyle olduğunu söyledi.

"Pekâlâ o halde" dedim, ziftlenme görevlisinin (madem ki ona öyle deniyormuş) eline birkaç gümüş para sıkıştırarak, "oradaki arkadaşıma çok özel bir biçimde özen göstermeni istiyorum; bulabildiğin en iyi yiyecekleri ver ona. Ayrıca, ona olabildiğince nazik davranmalısın."

"Beni onunla tanıştırır mısınız?" dedi ziftlenme görevlisi, almış olduğu eğitimi bir örnekle gösterme fırsatını değerlendirmek için sabırsızlandığını anlatan bir ifadeyle bana bakarak.

Bunun yazıcıya yararlı olabileceğini düşünerek razı oldum ve ziftlenme görevlisine adını sorarak onu alıp Bartleby'ye gittim.

"Bartleby, bu bir dost; senin için çok yararlı olacağını göreceksin."

"Hizmetinizdeyim efendim, hizmetinizdeyim" dedi ziftlenme görevlisi, önlüğünün içinde yerlere kadar eğilerek. "Buradan hoşlanacağınızı umarım efendim; güzel yerler -serin daireler- umarım, bizimle bir süre kalırsınız, bunu keyifli hale getirmeye çalışın. Bu akşam yemekte ne istersiniz?"

"Bugün yemek yememeyi yeğlerim" dedi Bartleby arkasına dönerek. "Bana ters geliyor; akşam yemeğine alışkın değilim." Böyle diyerek etrafı çevrili alanın öteki tarafına geçti ve ölü duvarın karşısındaki yerini aldı.

"Bu nasıl şey?" dedi ziftlenme görevlisi hayretler içinde bana bakarak. "Tuhaf biri, öyle değil mi?"

"Sanırım, biraz düzeni bozuldu" dedim üzüntüyle.

"Düzeni mi? Düzeni bozuldu, öyle mi? Bakın, bana sorarsanız, bu sizin arkadaşınız, beyefendileri dolandıran bir sahtekâr; hep böyle soluk yüzlü ve kibar tavırlı olurlar, bu sahtekârlar. Elimde olmadan onlara acırım, elimde değil efendim. Monroe Edwards'ı tanır mıydınız?" dedi dokunaklı bir ifadeyle ve durakladı. Sonra sevecenlikle elini omzuma koyarak içini çekti, "Sing Sing'de veremden öldü. Demek Monroe ile tanışmıyordunuz?"

"Hayır, bir beyefendi dolandırıcısıyla hiçbir zaman tanıştırılmadım. Ama daha fazla kalamayacağım. Oradaki dostuma iyi bak. Kaybetmezsin. Seni gene göreceğim."

Bundan birkaç gün sonra, hapishaneye girebilmek üzere gene izin aldım ve Bartleby'yi arayarak koridorlarda yürüdüm; ama onu bulamadım.

"Onu az önce hücresinden çıkarken gördüm" dedi gardiyanlardan biri, "oyalanmak için avluda dolaşmaya çıkmış olabilir."

Dolayısıyla, o tarafa doğru gittim.

"Sessiz adamı mı arıyorsunuz?" dedi yanımdan geçen bir başka gardiyan. "Orada yatıyor, oradaki avluda uyuyor. Uzandığını göreli daha yirmi dakika bile olmadı."

Avlu iyice sessizdi. Adi tutukluların oraya girmeleri yasaktı. Onu çevreleyen inanılmayacak kalınlıktaki duvarlar tüm sesleri dışarıda bırakıyordu. Mısır'a özgü taş duvarların kasveti çöktü üstüme. Ama zemini kaplayan tutsak çimenler yumuşacıktı. Sanki garip bir sihirle, çatlakların arasından kuşlar tarafından düşürülmüş çim tohumları çevreye saçılmıştı bu ölümsüz piramidin bağrında.

Duvarın dibinde, dizlerini yukarıya doğru çekmiş, garip bir biçimde dertop olmuş bir halde yan tarafına yatmış olarak buldum harcanmış Bertleby'i. Ama hiç kıpırtı yoktu. Durakladım, sonra ona yaklaştım, üstüne eğildim ve donuk gözlerinin aralık olduğunu gördüm; bunun dışında, derin bir uykuda gibiydi. Bir şey ona dokunmam için beni dürtükledi. Elini tuttuğumda, içimi sızlatan bir ürperti kolumdan omurgama doğru sıçrayıp ayaklarıma kadar yayıldı.

Ziftlenme görevlisinin yuvarlak yüzü meraklı bakışlarla tepeme dikildi. "Yemeği hazır. Bu akşam da mı yemek yemeyecek? Yoksa hiç akşam yemeği yemez mi?"

"Akşam yemeği yemez" dedim ve gözlerini kapattım.

"Ya! Uyuyor, öyle mi?"

"Hem de çok yükseklerde" diye mırıldandım.

***

Bu öyküyü daha fazla uzatmaya pek gerek yok. Düş gücü, zavallı Bartleby'nin yavan gömme törenini görüntüleyebilir. Ancak okuyucuyla yollarımız ayrılmadan önce, eğer bu kısa öykü, Bartleby'nin kim olduğu ve anlatıcıyla tanışmadan önce nasıl bir yaşamı olduğu konusunda okuyucunun ilgisini çekip onda bir merak uyandırdıysa, verebileceğim tek yanıt, kesinlikle bu merakı paylaştığım, ancak bunu giderme konusunda tümüyle yetersiz olduğumdur. Gene de yazıcının ölümünden birkaç ay sonra kulağıma gelen bir söylentiyle ilgili küçük ayrıntıyı belirtmeli miyim, bilemiyorum. Hangi temele dayandığı konusunda hiçbir araştırma yapamadığımdan, ne denli doğru olduğunu bilemem. Ancak ne kadar üzücü olursa olsun, bu belirsiz söylenti ilgimi çekmiş olduğuna göre, benim gibi başkalarının da ilgisini çekebileceğinden, kısaca buna değineceğim. Söylenti şuydu: Bartleby, Washington'da Ölü Mektupları

Bürosu'nda alt kademede bir görevliyken ani bir yönetim değişikliğiyle bu görevden alınmış. Bu söylenti üstünde düşününce, benliğimi saran duyguları tanımlamakta güçlük çekiyorum. Ölü mektupları! Ölü insanları çağrıştırmıyor mu? Doğa ve kötü talihin soluk bir umutsuzluğa sürüklemiş olduğu bir adam düşünün; sürekli bu ölü mektuplarını elden geçirip alevlerin arasına atılmaları için onları sınıflandırmak kadar bu sürüklenişi destekleyebilecek başka bir iş olabilir mi? Çünkü her yıl bir araba dolusu yakılır bu mektuplardan. Kimi zaman, katlanmış bir kâğıdın arasından, soluk benizli görevli bir yüzük çıkarır, onu takmış olan parmak, belki de bir mezarda küflenmektedir; yardıma yetişmek üzere yollanmış bir banknot - onunla ferahlayacak kişi, artık ne bir şey yer, ne de bir şey içer; umarsızlık içinde ölenler için bağışlar; umutsuzluk içinde ölenler için umutlar; çare bulunamayan felaketlerde boğularak ölenler için iyi haberler. Yaşam için gönderilen bu mektuplar, hızla ölümü çağırır. Ah, Bartleby! Ah, insanlık!